

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

Гончарук Наталії Андріївни

Науковий керівник:

Пихтіна Н.П., к. пед н., доцент кафедри дошкільної освіти,

Рецензенти:

Аніщук А.М., к. пед н., доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,

Пісоцький О.П., к. психол. наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол № 5 від 13.12. 2021 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

Ніжин – 2021

Анотація

Робота на тему «Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри», досліджувалася на теоретичному й емпіричному рівнях та складалася з трьох розділів. У першому розділі розглянуто питання пов'язані з проблемою самостійності у дошкільників, особливостями виховання самостійності та як саме гра може впливати на виховання дітей старшого дошкільного віку. Проаналізована психолого-педагогічна література, виявлено компоненти самостійності та невід'ємну роль гри у вихованні й розвитку цих компонентів в дітей старшого дошкільного віку.

У другому розділі виділено критерії та показники формування самостійності у дітей старшого дошкільного віку та проаналізовано результати вивчення стану вихованості самостійності у старших дошкільників.

У третьому розділі виділено педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку засобами гри та здійснено їх практичне вивчення. Проведений формувальний етап експерименту, підведено підсумки дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: Самостійність, виховання, ігрова діяльність, навчальні ігри.

Annotation to master's

Topic "Education of independence in high school children through play" was studied at the theoretical and empirical levels. The work consists of three sections. The first section discusses issues related to the problem of independence in preschoolers, the peculiarities of education of independence and how the game can affect the education of older preschool children. Psychological and pedagogical literature is analyzed, the components of independence and the integral role of play in the education and development of these components in older preschool children are identified.

In the second section, the criteria and indicators of independence education in older preschool children were identified and the results of the study were analyzed.

The third section highlights the pedagogical conditions for educating the independence of older preschool children by means of games, determines the levels of independence education and individual indicators in play activities, diagnostically examines the importance of independence education of older preschool children in play activities and summarizes research and experimental work.

Key words: Independence, education, game activity, educational games.

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ	8
1.1. Аналіз поняття «самостійність» у психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Особливості виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку	12
1.3. Гра як засіб виховання самостійності у старших дошкільників	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАНOSTІ САМОСТІЙНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	25
2.1. Критерії, показники та рівні вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку	25
2.2. Методика і результати вивчення вихованості самостійності у старших дошкільників	30
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ	44
3.1. Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку засобами гри	44
3.2. Система роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри	49

3.3.	Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	55
	Висновки до розділу 3	59
	ВИСНОВКИ	61
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
	ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність проблеми. Виховання самостійності як базової якості в дітей старшого дошкільного віку – складний і багатогранний процес, який потребує цілеспрямованої роботи. Одним із засобів формування самобутності виступає гра, в якій створюються умови для самостійної діяльності дітей, прояву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших критеріїв самостійності [3].

Сучасні теоретико-експериментальні праці акцентують на вихованні таких показників самостійності, як-от: цілеспрямованість (А. Бондаренко, А. Матусик), активність (Р. Миронова), ініціативність (О. Старинська, Т. Ткачук), наполегливість (З. Діхтяренко), самооцінка (С. Ладивір, І. Мельник), креативність (Г. Ожиганова), творчість (Л. Шульга), пізнавальна активність (І. Литвиненко) та ін. У більшості з них гра визначається одним із засобів виховного впливу на дитину [2, 31].

Особливе місце відводиться грі як провідній діяльності в дошкільному віці. Підтвердженням цієї думки є сучасні педагогічні дослідження, присвячені вивченню проблем гри та виховання особистості дитини дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Гра є однією із основ системі фізичного, морального, трудового та естетичного виховання дошкільнят. Ігрова діяльність активізує дитину, сприяє підвищенню її життєвого тону, задовольняє особисті інтереси та соціальні потреби. Враховуючи неоціненну роль гри у житті дошкільника старшого віку, наголошують, що завдання і зміст ігрової діяльності визначаються освітніми лініями Базового компоненту дошкільної освіти в Україні: освітня лінія «Особистість дитини», формує такі інваріативні компетентності: рухова, здоров'язбережувальна, особистісна; освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», такі компетентності як: предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-

математична, дослідницька; освітня лінія «Дитина в природному довкіллі», незмінні компетентності: природничо-екологічна, навички, орієнтовані на сталий розвиток; освітня лінія «Гра дитини», інваріативна компетентність – ігрова; освітня лінія «Дитина в соціумі» компетентність – соціально-громадянська; освітня лінія «Мовлення дитини» інваріативні компетентності: мовленнєва, комунікативна, літературно-художня; освітня лінія «Дитина у світі мистецтва», незмінна компетентність – мистецька.[25].

Виховні можливості гри відзначали у своїх працях Л. Виготський, О. Запорожець. Дослідженню особливостей гри на етапі раннього та дошкільного дитинства були присвячені праці О. Андрейчик, Н. Ветлугіна, О. Голуб, В. Кузьменко, В. Ляшенко[6, 31].

Для дослідження даного питання орієнтиром є Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 роки, Закон України «Про освіту», Закон України «Про охорону дитинства», Конвенція ООН про права дитини. Одним із стратегічних напрямів розвитку освіти в означених документах виділено забезпечення умов для розвитку та соціалізації дітей і молоді[3].

Незважаючи на те, що ігрова діяльність є провідною в дошкільному віці, значимість її не знижується. Тому сутність проблеми полягає у впливі гри на розвиток самостійності дітей. Гра створює позитивний емоційний фон, на якому всі психічні процеси протікають найбільш активно. Тому, подальше вивчення проблеми використання ігрових прийомів і методів, їх послідовність і взаємозв'язок для розвитку самостійності є актуальним й потребує подальшого вивчення, це і спонукало вибір теми магістерського дослідження: **«Виховання самостійності у дітей старшого шкільного віку засобами гри»**

Мета дослідження полягає в тому щоб визначити, проаналізувати та обґрунтувати педагогічні умови виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри та перевірити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру феномена «самостійність дітей старшого

дошкільного віку»;

2. Розглянути особливості розвитку самостійності у дітей старшого дошкільного віку;

3. Проаналізувати критерії та показники, схарактеризувати рівні вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку;

4. Визначити й охарактеризувати педагогічні умови виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

5. Розробити систему роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз узагальнення та систематизація (історико-педагогічний, теоретичний, порівняльний) науково-методичної літератури для розкриття сутності та особливостей процесу виховання особистості старшого дошкільного віку, дослідження педагогічних умов, що сприяють вихованню самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри. Емпіричні: педагогічний експеримент, спостереження, інтерв'ювання, анкетування, аналіз педагогічної документації; констатувальний, формувальний етапи експерименту для перевірки рівнів розвитку самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри, математичні методи обробки та інтерпретації результатів дослідження.

Теоретичне значення і новизна дослідження полягає в тому, що підтверджується сутність та структура концепції «самостійність дітей старшого дошкільного віку засобами гри»; незалежна структура визначає компоненти; встановлюється незалежний режим виховання ігрової діяльності для дітей старшого дошкільного віку, що включає такі етапи: введення інформації, навчальні ігри, самостійна діяльність, оцінка-рефлексія;

навчальне значення. Умови навчання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності; стандарти та показники, що визначають незалежність ігрової діяльності; визначається незалежний рівень освіти дітей дошкільного віку в ігровій діяльності (високий, достатній, середній, низький); поняття конкретизується «Незалежність дітей дошкільного віку»; організація дитячої ігрової діяльності та виховання самостійності дітей дошкільного віку отримали подальший розвиток.

Практичне значення одержаних результатів полягає у практичному вивченні стану самостійності у старших дошкільників, розробці програми виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри.

Перевірка ефективності педагогічних умов здійснюється за допомогою експерименту, який включає в себе 3 етапи: I - підготовчий, II – основний III – заключний.

Впровадження результатів дослідження здійснювалось на основі прийняття участі у Всеукраїнській науково-практичній інтернет конференції для студентів на молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» та в межах публікацій двох статей «Особливості ігрової діяльності дітей дошкільного віку», «Особливості ігрової діяльності дітей дошкільного віку»

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Робота викладена на 88сторінках тексту, містить9 таблиць,3 малюнка, бібліографічний покажчик вміщує 40джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

1.1. Аналіз поняття «самостійність» у психолого-педагогічних дослідженнях

Поняття самостійність науковці визначають, як одну з властивостей особистості, що характеризується наступними факторами: сукупність засобів, знань і умінь та спонукання до дії.

Для прикладу, якщо у людини виникає внутрішнє бажання до дії при постійній діяльності, він має самостійну мотиваційну установку.

Самостійність – це не характеристика особистості взагалі, а характеристика співвідношення з особистістю.

Педагоги Д. Менджеричька, С. Новосьолова, Є. Радіна трактують під самостійністю:

- здатність встановлювати підставу для тих чи інших вчинків, вибір поведінки;
- здатність відокремлювати свої позиції;
- здатність до незалежної реалізації структурних блоків діяльності;
- планувати, регулювати і аналізувати свою діяльність без допомоги інших;
- співвідносити свої прагнення і можливості, адекватно оцінювати процес своєї діяльності.

На думку доктора філологічних наук, професора С. Ожегов самостійній на людина – це людина:

- існуюча окремо від інших, незалежна;

- рiшуча, що володiє власною iнiцiативою;
- виконуюча дiю без допомоги [5, С. 6].

О.Леонтiев розглядаєсамостiйнiсть, як узагальнений компонент ставлення особистостi до виконання своїх обов'язкiв, до процесу дiяльностi, її результату, що спрямований на незалежнiсть, автономiю. [18, 132.]

Рiзні автори пiд самобутнiстю розумiють своєрiдну форму активностi, яка вiдображає рiвень розвитку дитини, забезпечує iнiцiативну постановку i вирiшення рiзного роду завдань, якi виникають в життi та дiяльностi.

На поставлене перед нами питання про поняття «самостiйнiсть» ми можемо вiдповiсти виходячи з робiт А. Кенеман, Г.Лiсковськiй, Н.Полтавцева та iншi, якi займалися вивченням проблеми виховання самобутностi в дошкiльнят. Ними були видiленi показники самостiйностi та її змiст.

Мотив який спонукає дитину до дiяльностi є створений за таких умов:

- збагачення новими вмiннями;
- спонукання дiтей через змiну умов;
- постановка нових завдань.

Також можемо зазначити, що на незалежнiсть впливає iнтелект дитини, її емоцiйний стан, фiзiологiчнi та iндивiдуальнi особливостi.

Отже, проаналiзувавши багато рiзних визначень поняття «самостiйнiсть» ми прийшли до висновку:

Самостiйнiсть – це здатнiсть особистостi планувати, здiйснювати контроль над своєю дiяльнiстю на основi наявних знань автономно.

П. Лесгафт: «Взагалi дитинi доставляється велике задоволення, якщо вона сама помітила i з'ясувала собi якесь явище, i якщо її мiркування виявилось дiйсно вiрним, точно так само доставляє їй найбільше задоволення те, що вона зробила сама i досягла без вказiвки iнших» [27].

У дослiдженнях Т.Гуськової, Н.Єрмак йдеться про те, що самостiйнiсть – це якiсть що, характеризує поведiнку на рiзних етапах життя дитини: в 2-3 роки прагнення до самостiйностi; до чотирьох рокiв згасання цього

прагнення. Тому необхідно постійно займатися з дитиною, щоб розвиток незалежності повністю не зник. [6,12]

У своїх працях А.Леонтьєв, Л.Божович, С.Рубінштейн пояснюють це тим, що на порозі дошкільного віку дитина переживає «кризу трьох років». Відділення себе від інших людей, свідомість власних можливостей через почуття оволодіння тілом, відчуття себе джерелом волі призводять до появи нового типу ставлення дитини з дорослим. Він починає себе порівнювати з дорослим і хоче користуватися тими ж правами, що і дорослі: виконувати такі ж дії, бути таким же незалежним і самостійним. Бажання самоствердитись виражається не тільки в пропонованих дорослим формах, а й у наполегливому прагненні вчинити так, а не інакше. Дитина відчуває себе джерелом своєї волі. Відчуття себе джерелом волі - важливий момент у розвитку самоосягання. [10, С. 60]

Спілкування дорослого з дитиною дає йому можливість почати усвідомлювати себе, як окрему людину. Потреба дитини діяти самостійно із засобами та предметами знаходиться в залежності від тієї позиції, яку займає дорослий у взаємодії з дитиною.

Стрімке проявлення незалежності іноді стає причиною конфлікту дорослого і дитини. На жаль, дорослі не завжди враховують потребу дитини звільнитися від опіки, і присікають кожному уявну їм активність.

Тому основою і необхідною умовою для формування самостійності є правильна організація сфери дитячого саду; виключно важлива атмосфера довіри, дружелюбності тощо.

Прагнення до самобутності виникає і розвивається залежно від рівня оволодіння дитиною навичками та вміннями у галузі фізичного виховання, тобто навчання умінь є вирішальним при формуванні самостійності. Також важливу роль грає умова правил: виконання вправ, організація і проведення ігор, моральні правила, гуманність, доброзичливість. [13, С. 54]

У дитячій психології вважається, що ступінь розвитку самостійності визначається можливістю переходу до більш складної діяльності.

Старший дошкільний вік є наступним етапом продовження раннього віку в плані загальної сенситивності. В цей період відбувається оволодіння соціальним простором людських відносин через спілкування з близькими дорослими, а також через ігрові та реальні відносини з однолітками. Дитина прагне до реалізації свого «я», стараючись підтвердити свою незалежність. У дитини формуються основи відповідального ставлення до результатів своїх дій.

Формування самостійності, на думку Л. Виготського, багато в чому залежить від рівня сформованості пам'яті, мислення, розвитку уваги, мови і т.д. завдяки цьому дитина вміє підкоряти свої дії тієї чи іншої задачі, домагатися мети, долаючи труднощі, що виникли. [6, С. 23]

Довгий час існувала думка, що дитина ще не особистість. У ній вбачали лише те, що відрізняло його від дорослого. Виходило, що маленька дитина –

це неповноцінна істота, яке не може самостійно мислити, діяти, мати бажання, прагнення, що не збігаються з бажаннями дорослих.

Чим старше стає дитина, тим менше в ній знаходили «недосконалість», але по суті це нічого не змінювало. І тільки в останній час в сучасній дошкільній педагогіці утвердився «позитивістський» підхід до розвитку дитини, після цього врешті-решт визнали право бути особистістю. А самостійність – вірна супутниця особистісного розвитку.

Незалежність дитини, звичайно, відносна, але вона зароджується в ранньому дитинстві. Розпізнати її у малюка дуже складно: ми оперуємо критеріями зрілої самостійності, а нього в вона виражена неявно або виявляється лише частково. [26, С. 369].

Здогадатись про її прояви, допомогти першим паросткам зміцнити і надалі розвиватись – непросте завдання. Як переоцінка, так і недооцінка зароджує у дитячій самостійності великі наслідки для розвитку особистості дитини і загрожують одним і тим же результатом – беспорядністю наших дітей перед обличчям життєвих проблем, а то і затримками у розвитку.

Самостійність не може означати повну свободу дій і вчинків дитини старшого дошкільного віку, вона завжди ставиться в рамки прийнятих у суспільстві норм.

Дітям старшого дошкільного віку є властива деяка «асоціальність», але її можна пов'язати з відсутністю життєвого досвіду і знань «нормативності», поетапності дій. З часом дитина засвоїть головне – самотність повинна завершуватися таким результатом, який влаштує всіх. Даний загальний результат або загальний ефект – неодмінна умова становлення справжньої самостійності. Вона проявляється поступово і переважно у сфері ігрової активності дитини – це послідовне оволодіння трьома рівнями цілісної предметної діяльності.

Якщо допомагати дитині регулярно, в її діях швидко проявиться другий компонент самостійності – цілеспрямованість, що виявляється в захопленості справою, бажання отримати не кожен, а саме потрібний результат. Дитина стає посидючою, наполегливою, організованою. Якісь невдачі можуть не стати приводом для відмови від задуманого, а змушує проявити більше зусиль, старань і в разі необхідності – навіть звернутися за допомогою. Тому є дуже важливим вчасно допомогти дитині – це необхідна умова розвитку її самостійності. Дитина відмовиться від допомоги як тільки відчує, що може впоратися сама.

Часто незалежність дитини застряє на дошкільному рівні. Її постійно потрібно контролювати в навчанні, насильно саджати за уроки і стимулювати інтерес до них. Щоправда, це не так сильно позначається на загальному його психічному статусі, як, скажімо, розумовий або мовленнєвий розвиток.

Таким чином, резюме параграфа визначає, що розвиток самостійності в дошкільному віці пов'язаний з освоєнням дитиною різних видів роботи (ігровий, трудовий), в яких він набуває можливість демонструвати свою суб'єктну угоду. Самотність дітей розгортається від самостійності репродуктивного характеру до незалежності з елементами зародження

творчості при неухильному збільшенні ролі дитячої свідомості, самоконтролю.

1.2. Особливості виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку

Ф. Фребель стверджував, що дуже важливо розвивати самостійність дитини в пізнанні. Він вважав, що дитина не повинна отримувати прямі відповіді на всі свої запитання. Адже, це впливає на мислення дитини, робить його малоактивним, безінтересним, невмотивованим. Шукаючи відповіді власноруч дитина отримує безцінний та цікавий досвід, який ігнорують ті, хто надає повну відповідь на запитання. Із цією метою дорослі мають створювати такі виховні умови, у яких дитина зможе сама знайти відповідь, спираючись на раніше набутий досвід і знання [30, с. 207].

Основною умовою розвитку активної та самостійної особистості, є відчуття свободи, співробітництва й демократії. Ідею свободи у вихованні особистості підтримували К. Ушинський, Т. Шевченко та ін.

Аналізуючи останні дослідження стає зрозуміло, що перше місце в сучасній дошкільній освіті має зайняти виховання компетентної особистості. незалежність входить до складу компетентності дитини, про це стверджують багато сучасних дослідників, що вивчали даний феномен.

Праці О. Кононко, Т. Піроженко були присвячені впливу родини й дошкільного освітнього закладу на становлення самобутності дитини [8, 16, 24].

Аналіз доробків сучасних дослідників вказує, що виховання самостійності як базової якості особистості в кожному віковому періоді набуває нових форм та змісту. Психологи, які досліджували особливості розвитку на етапі раннього та дошкільного дитинства, відзначили появу тенденції до незалежності в дітей раннього віку в предметній діяльності та

елементарному самообслуговуванні (Д. Ельконін, М. Лісіна, Г. Люблінська та ін.).

Через зв'язок розширенням досвіду, сувереність та ініціативність дошкільника проявляються більш широко та різноманітно, таким чином впливаючи на зміст й особливості спілкування з навколишнім середовищем, змінюється їх спрямованість і характер вияву.

Кожен віковий період має свої форми та зміст самостійності (Л. Виготський), проте найсприятливішим для виховання самобутності вважається саме старший дошкільний вік. Адже, саме у цьому віці відбувається активний розвиток мотиваційної сфери (В. Мухіна, В. Нечаєва), формуються вольові і морально – поведінкові аспекти в зв'язку зі включенням у сферу колективної діяльності (Л. Божович), підпорядкування в ній соціально прийнятним нормам та правилам (Л. Виготський, О. Запорожець) все це і є умовами для виховання основ самостійності [5].

Варто відмітити, що у старшого дошкільника розвивається потреба бути активним учасником власного життя, збільшується бажання самоствердитись у своїх діях (В. Котирло, О. Кононко). Змінюється характер цілеспрямованої діяльності. Вона набуває складних форм, орієнтується на мотиви соціального порядку (Д. Ельконін). Стає більш досконалим процес планування діяльності: змога вислуховувати запропонований план, запам'ятати, підібрати відповідні атрибути для роботи за планом, діяти за ним (Г. Ляміна). Розвиток та вдосконалення гри, продуктивних видів діяльності в дошкільному віці відіграють значну роль у становленні пізнавального інтересу та цілеспрямованості, адже містять задум, пошук умов його реалізації, добір певних знарядь (Л. Подоляк). Розвиток уяви як головного новоутворення в пізнавальній сфері (Л. Виготський) дозволяє дитині в грі виявити свою креативність та творчість [3, 9, 17].

На думку дослідників (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій та ін.) психічний та фізичний розвиток дітей у старшому дошкільному віці ініціює формування таких критеріїв самостійності як цілеспрямованість та

ініціативність у власних діях, відповідальність, наполегливість у досягненні мети, пізнавальний інтерес і творче використання нових знань, самоконтроль власних дій тощо [3, 8, 24].

Л. Артемова виділила три етапи самостійності. На першому етапі в дошкільника з'являється прагнення до незалежності в діях, попри неспроможність досягти самостійно потрібного результату, нести відповідальність за свій вибір. Головним є задоволення від самих спроб самостійних дій. На другому етапі, коли накопичено певний досвід, дитина стає більш цілеспрямованою у своїх діях, реально оцінює свої бажання та вміння – рівень самостійності зростає. Третій етап вирізняється здатністю дитини діяти за власним задумом в багатьох ситуаціях (обслуговує себе, надає певну допомогу іншим, розуміє свої можливості, може робити побутовий вибір), але ще проявляє мінливість у моральному виборі, хоч і спирається на суспільні норми [2, С. 24-25].

Аналіз досліджень Г. Годіної, Н. Кузовкової, В. Кузьменко підтримується, що розвиток самобутності в дітей дошкільного віку впливає на встановлення ними міжособистісних стосунків у колективі однолітків.

Аналіз різних підходів щодо виховання самостійності як особистісної якості підштовхнув до висновку про те, що це явище має багато компонентів (див. Рис. 1.1). Серед них виділяємо такі як:

- вольовий (М. Брода, О. Кульчицька та ін.);
- поведінковий (О. Денисюк, Д. Дубравська та ін.);
- морально-ціннісний (Т. Поніманська, А. Савченко та ін.);
- когнітивний (Г. Адамів, З. Власова та ін.).

Рис. 1.1. Компоненти самостійності як особистісної якості дітей дошкільного віку

Кожен із поданих компонентів містить якийсь перелік складових, що відкривають зміст становлення незалежності в дітей дошкільного віку й виявляються в її індивідуальному розвитку.

Аналіз поглядів педагогів та психологів на складові самостійності як базової якості особистості доводить, що незалежно від умовного поділу на вольовий, поведінковий, морально-ціннісний та когнітивний компоненти самостійності, усі вони тісно переплітаються. Їх складові можуть характеризувати ступінь розвитку кожного з цих компонентів залежно від змісту та спрямованості діяльності дитини, а також її особистісних виявів у ній. Відповідно до цього у структурі самостійності виділяємо особистісний та діяльнісний критерії.

Спираючись на думку О. Денисюк, самостійною дитиною слід вважати ту, яка в залежності свого віку та особистісних здібностей за власним вибором обирає вид діяльності, роль у грі, матеріал для роботи, знаряддя,

сама намагається знайти правильні рішення, долає певні труднощі, розв'язує проблемні ситуації[12].

Результати дослідження О. Удіної підтверджують значення вияву вмілості як показника саморозвитку. Дослідниця виокремила у старшому дошкільному віці чотири етапи становлення самостійності. Після першого етапу, коли відбувається усвідомлення, постановка мети дошкільником, наступні три етапи характеризують самостійність дитини з боку практичного застосування набутих умінь і навичок. А саме: другий – виконання дій за вказівкою дорослого, третій – зіставлення змісту й результатів діяльності, четвертий – пошук способів виконання завдань з умінням ставити нову мету й шукати шляхи її досягнення[21].

Підкреслено, що прояви незалежності в певних діях дитини ще під час наслідувальної діяльності впливають на формування ідеального образу себе як самостійного діяча, формують власне ставлення до себе, до інших людей, до діяльності [28, С. 12-15].

Дорослі (батьки, педагоги) дуже часто оцінюють дитину з позиції отриманого нею результату в процесі будь-якої діяльності, а не з позиції особистісного розвитку. Вони очікують від неї кінцевого продукту: набутих знань, закріплених умінь, сформованих навичок. Цілеспрямований розвиток особистісних якостей при цьому відходить на другий план. Такий підхід ускладнює вияви самостійності та ініціативності з боку дитини. А саме: набуття дитиною ознак незалежності сприятиме формуванню в неї мотивації до спілкування, можливості вияву морального вибору в різних життєвих ситуаціях, побудови взаєностосунків з оточуючими за принципами моралі з власної ініціативи, а не як перевірка дорослими засвоєних моральних правил в ігрових ситуаціях.

Психолог З. Гуріна, вивчаючи становлення самостійності на етапі раннього дитинства, підкреслила неоднозначність зв'язку морального виховання зі становленням самостійності в дитини. Керівна роль дорослих у дитинстві сприяє тому, що дитина змушена підпорядковуватися

встановленим ними правилам, орієнтуватися на усталені в соціумі норми поведінки. Дослідниця зауважила, що без розвитку такої якості, як незалежність, поведінка дитини набуватиме характеристик прямого наслідування без усвідомлення, без розуміння цих норм. Надання певної свободи в такому випадку може призводити до вередування, асоціальних виявів у дитини. Постає необхідність формування звичок самостійної поведінки дитини, а саме: набуття нею вміння приймати рішення в межах установлених норм та правил, діяти незалежно та виявляти критичність у різних життєвих ситуаціях, спираючись на морально-етичні цінності суспільства [9, С. 6-7].

Узагальнюючи вище описані позиції, можемо зазначити, що формуванню моральної поведінки дитини на етапі дошкільного дитинства сприяє виховання самостійності як особистісної якості. Самостійна дитина прагне до власного прийняття рішення, до дій без допомоги дорослого, спираючись на засвоєні знання про правила й норми поведінки. Серед складових морально-ціннісного компонента самобутності дослідниками виділяються: 1) почуття обов'язку та відповідальності за власні дії (А. Савченко); 2) критичність суджень та свідоме ставлення до діяльності (В. Гурін, Л. Островська); 3) здатність діяти згідно з правилами моралі з власної ініціативи, а не під чийось керівництвом (О. Кононко, Г. Марчук, Т. Поніманська); 4) уміння приймати рішення, спираючись на засвоєні знання та вміння щодо правил і норм поведінки (З. Гуріна); 5) власні роздуми, оцінки та переживання з опорою на морально-етичні цінності суспільства (В. Доній, Г. Несен, Л. Сохань).

З. Власова вивчала індивідуальний розвиток самостійності в дітей від трьох до п'яти років. Авторка підкреслила, що саме пізнавальний компонент самостійності має вирішальне значення в пізнавальному розвитку дитини протягом дошкільного віку. Пізнавальну самостійність дошкільника вона розглядала як дослідницьку активність, що ініціюється самою дитиною в різних видах пізнавальної діяльності [3, С. 27-28].

Окрім продуктивних видів діяльності, у яких розвитку самостійності сприяє бажання отримати власний неповторний продукт завдяки самостійним зусиллям, науковці визначили виховні можливості ігрової діяльності. Зокрема відзначається позитивний вплив різних видів ігор на становлення самостійності як базової якості в дітей дошкільного віку: сюжетно-рольових (Р. Геворкян, В. Захарченк.), будівельно-конструктивних (В. Селіванов та ін.), дидактичних (Р. Миронова, М. Попова), рухливих (О. Акулова, А. Савченко), народних (О. Акулова, А. Богущ, Н. Луцан) [5].

Згідно з науковими даними вчених (Н. Короткова, Н. Михайленко, Н. Непомняща), гра дозволяє дошкільнику реалізувати свої бажання та прагнення, дає можливість управляти тими предметами та діями, які до цього були доступні лише дорослому, дає можливість випробувати свої власні сили, бути самостійним. Самостійній ігровій діяльності сприяє і той факт, що встановлення мотиву й вибір мети у грі постають у наочному вигляді [17, С. 175-178].

Також дану позицію підтримала О. Савчук. Автор зазначила, що в грі закладено найголовніші ознаки самобутності – пізнавальну активність дитини, можливість добровільного вибору, формування мотивів діяльності. Серед засобів формування навичок самостійної музично-творчої діяльності дослідниця виділила сюжетно-рольові ігри зі співом і танцями, ігри-інсценування, музично-дидактичні ігри [27].

Дослідниця Г. Григоренко серед критеріїв достатньо розвиненої гри дітей дошкільного віку виокремлює прояви задоволення від усвідомлення того, що вони спроможні діяти самостійно, проявляти себе. Такі можливості збільшуються у вільній ігровій діяльності дітей, де вони діють без примусу, орієнтуючись на власні потреби та інтереси, мають можливість власного вибору. Гра, яка розгортається з ініціативи дорослого та за його вимогами, стає регламентованою. У такій грі дитина вже не намагається проявити себе, а діє за вказівкою дорослого [11, С. 131].

Від рівня незалежності в ігровій діяльності залежить ставлення однолітків до дитини. Так, у дослідженнях В. Кузьменко було виявлено, що компетентність у грі дитини дошкільного віку високо оцінюється однолітками. Сумісна ігрова діяльність дітей з високим рівнем самостійності сприяє виявленню ними адекватної оцінки ігрових умінь одне одного, спрямовує на узгодження змісту гри, розвиток її сюжету, конструктивне вирішення конфліктів. Серед засобів оптимізації власної активності дошкільників дослідниця також називає сюжетно-рольові ігри, ігри-інсценування та ігри з будівельним матеріалом [8, С. 28].

Беззаперечним залишається той факт, що самостійна діяльність дошкільників є відбитком тих вражень, знань, умінь і навичок, які були отримані під керівництвом дорослого в спеціально організованих формах роботи. Такими можуть бути різні види занять з аплікації, ліплення, малювання, конструювання, трудової, рухливої, музично-ритмічної діяльності, а також у формі пізнавальних бесід, розповідей, екскурсій та спостережень, показу різних прийомів роботи, праці (самообслуговування, ручної, у природі), свят тощо. Проте, особливого значення надано діяльності, організованій в ігровій формі. Саме гра найбільше сприяє засвоєнню дітьми нових знань, розв'язанню поставлених педагогом завдань, вправлянню у вміннях та навичках.

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблеми виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку засвідчує, що ефективності її розв'язання сприяє організація різних видів діяльності дітей.

1.3. Гра як засіб виховання самостійності у старших дошкільників

Дошкільний вік являється одним із основних та відповідальних етапів дитинства. Висока сенситивність даного вікового періоду визначає великі потенційні можливості різнобічного розвитку дитини.

Поступово гра перестає існувати в тих формах, у яких вона існувала в дошкільному дитинстві, а змінюється навчанням та трудовою діяльністю. Їх сенс полягає не тільки в отриманні задоволення від процесу, данні види діяльності на відміну ввід гри, мають цілеспрямовану мету. Сама гра, як діяльність змінюється з'являється новизна. Великий інтерес у дошкільнят викликають ігри в процесі навчання. Такі ігри розвивають мислення дітей, дозволяють проявити та розвинути свої здібності, надають можливість позмагатися з іншими дітьми.

Стаючи учасниками такого виду ігор дошкільнята розвивають цілеспрямованість, завзятість, прагнення до успіху, мотиваційних якостей. У таких іграх вдосконалюється мислення, включаючи дії з планування, прогнозування, зважуванню шансів на успіх, вибору альтернатив.

Питання про природу і суть гри завжди було актуальним та й зараз залишається цікавим для багатьох дослідників, таких як: В. Данилова, О. Запорожець, П. Гальперін [15, С. 20].

Різні підходи до дитячої гри відображені в багатьох роботах. Серед цих підходів можна виділити пояснення природи сутності дитячої гри, як форми спілкування (М.Лісіна), або як форми діяльності, у тому числі засвоєння діяльності дорослих (Д.Ельконін Б.), або як прояв і умова розумового розвитку (Ж.Піаже).

Проте кожен з цих підходів, виділяє лише якусь із сторін гри та в кінцевому підсумку не надає пояснення сутності, специфіки дитячої гри в цілому.

Попри те, що гра є провідною в дошкільному віці, її значимість знижується. Л. Виготський зазначав, що в дошкільному віці гра і заняття, гра і праця утворюють два основні русла, по яких протікає діяльність

дошкільнят. Л.Виготський бачив у грі невичерпне джерело розвитку особистості, сферу визначальну «зону найближчого розвитку» [6, С. 132].

Звідси – сутність проблеми полягає у впливі гри на розвиток самостійності дітей, творчих здібностей, особистісних якостей. Гра створює позитивний емоційний фон, на якому всі психічні процеси протікають найбільш активно. Використання ігрових прийомів і методів, їх послідовність і взаємозв'язок будуть сприяти у вирішенні даної проблеми.

Актуальність піднятої проблеми викликана потребою психологів, педагогів, батьків у удосконалюються методи психолого-педагогічного впливу на що формується особистість дитини з метою розвитку самостійності дітей, інтелектуальних, комунікативних та творчих здібностей.

Гра не виникає стихійно, а складається в процесі виховання. Будучи потужним стимулом розвитку дитини, вона сама формується під впливом дорослих. У процесі взаємодії дитини з предметним світом, обов'язково за участю дорослого, не відразу, а на певному етапі розвитку цієї взаємодії і виникає справді дитяча гра.

Гра в будь-яку історичну епоху привертала до себе увагу педагогів. У ній міститься реальна можливість, виховувати і навчати дитину в радості Ж. Руссо, І. Песталоцці намагалися розвинути здібності дітей відповідно до законів природи і на основі діяльності, прагнення якій притаманне всім дітям. Центром педагогічної системи Ф. Фребеля є теорія гри. [30, С. 205]

За Ф. Фребелем, дитяча гра - «дзеркало життя» і «вільний вияв внутрішнього світу. Гра – місток від внутрішнього світу до природи ». Природа представлялася у вигляді єдиної і різноманітної сфери [30, С. 206].

Д. Ушинський схилився до розуміння неосяжних творчих можливостей людини. Він відділяв вчення від гри і вважав його невід'ємним обов'язком дошкільника. «Вчення, засноване тільки на інтересі, не дає зміцнити самовладання і волю дитини, так як не все у вченні цікаво і буде багато того, що треба буде взяти силою волі». Однак, погоджуючись з необхідністю

вольових зусиль під час навчання, не будемо знижувати і значення гри та інтересу [29, С. 38].

Значення гри у розвитку та вихованні особистості унікально, тому що гра дозволяє кожній дитині відчувати себе суб'єктом, проявити і розвинути свою особистість. Є підстави говорити про вплив гри на життєве самовизначення дітей старшого дошкільного віку, на становлення комунікативної неповторності особистості, емоційної стабільності. [29 С. 46].

Гра завжди виступає як би в двох часових вимірах: у сьогоденні і майбутньому. З одного боку, вона надає особистості миттєву радість, служить задоволенню актуальних потреб. З іншого боку, гра спрямована в майбутнє, так як у ній, або прогнозуються або моделюються життєві ситуації, або закріплюються властивості, якості, вміння, здібності, необхідні особистості для виконання соціальних, професійних, творчих функцій. В. Сухомлинський писав: «Придивімося уважно, яке місце займає гра у житті дитини ... Для нього гра - це саме серйозна справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без них немає, і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра - це іскра, що запалює вогник допитливості». Також автор зазначав, що «... духовне життя дитини повноцінним буде лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості». [23, С. 50]

Тим часом, гра з роками займає все менш значиме місце в житті колективів, де переважають діти дошкільного віку. Одна з причин цього - недостатня увага до розробки теорії гри дошкільнят. Найяскравіший зразок ігрової позиції педагога це діяльність А. Макаренка. Він писав: «Одним з найважливіших шляхів виховання я вважаю гру. У житті дитячого колективу серйозна відповідальна і ділова гра повинна займати велике місце. І ви, педагоги, зобов'язані вміти грати» [21, С. 62].

Можна сказати, що гра – це метод пізнання дійсності. Він прямує внутрішніми силами і дозволяє дитині в короткі терміни опанувати початковими, але дуже великими основами людської культури. Можливо, гра приваблює дитину своїм незбагненим різноманіттям ситуацій, що вимагають від неї активного прояву індивідуальності, кмітливості, винахідливості, творчості, самостійності. Радянський письменник В. Белов у своїй книзі "Лад" висловив думку: "Кожна дитина хоче грати, тобто жити творчо". [3, С. 28].

При вивченні розвитку дітей, видно, що в грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються всі психічні процеси. Обумовлені грою зміни у психіці дитини настільки істотні, що в психології (Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Запорожець та ін) утвердився погляд на гру як на провідну діяльність у дошкільний період, а також не зникає діяльність в молодший шкільний період [18, С. 123].

А. Леонтьєв зазначав, що в грі розвиваються нові, прогресивні освіти і виникає потужний пізнавальний мотив, який є основою виникнення стимулу до навчання [18, С. 149].

В умовах дошкільного навчального закладу важливе значення мають як організована ігрова діяльність, так і самостійна. Організована вихователем ігрова діяльність передуює виникненню самостійної гри дошкільника.

Виникнення самостійності дитини у виборі теми гри, створенні предметно- ігрового середовища відповідно до неї, планування самої гри й розгортання сюжету, розподіл ролей неможливі без попередньої навчально-виховної роботи педагога. Отже, без допомоги дорослого, що виявляється у прямому й непрямому керівництві з необхідним ігровій ситуації втручанням, самостійна гра дошкільника може затримуватись у розвитку й не досягати належного рівня [34].

Є різні класифікації дитячих ігор. Дослідники розрізняють їх за такими параметрами: щодо віку дитини (Ж. Піаже), застосування психічних чи фізичних сил дитини (Ф. Фребель), сюжетів зі сфери несвідомого (З. Фрейд),

за відображенням різних функцій із життя людини (К. Гросс), за наявністю правил у грі (П. Лесгафт), за етапами розвитку гри (Ю. Аркін), розвитку здатності до символізації (Н. Ньюкомб), відповідно до об'єктивних спонукань діяльності (Д. Ельконін) тощо [3, 8, 30].

Отже, успішність ігрової діяльності залежить від рівня обізнаності дитини про роль та зміст гри, це надає їй впевненості у своїх силах, спрямовує на розгортання сюжету гри, появу нових сюжетних ліній. Важливого значення при цьому набуває вміння оперувати ігровими діями, виконання їх згідно з сюжетом, змістом ролі, спираючись на встановлені правила поведінки у грі. Отримання задоволення від гри поглиблює прагнення дитини до самостійності в ігровій діяльності, сприяє виявленню й розвитку в неї цілеспрямованості та наполегливості в досягненні результату гри.

Висновки до розділу I

Отже, самостійність дітей дошкільного віку визначається як морально-вольова якість, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою дорослого лише в разі потреби.

Узагальнюючи результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, зазначимо, що виховання незалежності – складний процес, який поєднує в собі багатокomпонентний комплекс умов та засобів. Серед засобів виховного впливу на дитину дошкільного віку дослідники на перше місце ставлять дитячу діяльність: ігрову, навчальну, трудову.

Спираючись на дослідження означених авторів, можна дійти висновку, що використання різних видів ігор створює можливості для розвитку не лише самостійної діяльності дитини дошкільного віку, а виховання самобутності як базової якості особистості зокрема. У грі розвиваються всі компоненти самостійності. Спрямованість на реалізацію мети гри, досягнення очікуваного результату, дотримання правил і вимог гри, змагальний інтерес сприяють розвитку вольового компонента самобутності. Бажання бути прийнятим у гру однолітками, отримати певну роль у ній змушують дошкільника підпорядковуватись певним правилам гри, формують у нього відповідальність перед колективом, розвивають уміння діяти узгоджено з бажаннями інших, тобто сприяють розвитку морально-ціннісного компонента самостійності. Розв'язання будь-яких пізнавальних задач, що педагог ставить перед дитиною, відбувається значно легше, якщо пропонується дитині в ігровій формі. Гра сприяє розвитку в неї пізнавального інтересу, заохочує до застосування на практиці вже засвоєних знань і вмінь та пошуку нових, спрямовує на творче, нестандартне розв'язання ігрового завдання – це створює умови для розвитку когнітивного компонента самостійності

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАНOSTІ САМОСТІЙНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Критерії, показники та рівні вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку

Виховання самостійності як базової якості в дітей дошкільного віку – складний і багатогранний процес, який потребує цілеспрямованої роботи. Одним із засобів виховання незалежності виступає гра, в якій створюються умови для власної діяльності дітей, прояву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших критеріїв самостійності [3].

Відповідно до мети дослідження, експериментальний етап детермінації має на меті визначити незалежний рівень освіти дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

У процесі побудови впорядкованої системи наше дослідження керується загальноприйнятими методами: вивчення критеріїв розвитку гри як діяльності Д. Ельконіна; вивчення ігрової діяльності дітей дошкільного віку Г. Урунтаєвої, Ю. Афонькіної; оцінка вольових якостей (ознаки самостійності) А. Висоцького; методика непрямой експрес-діагностики рівня психічного розвитку дошкільників П. Мясоєда [22, 23, 30].

Теоретичний аналіз показав неабиякий потенціал щодо виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку за допомогою ігрової діяльності. Оскільки вона є одною з найважливіших для виявлення в старших дошкільників незалежності під час визначення наміру, наполегливості в його реалізації, характеристики обізнаності про роль та зміст гри, активності та операціональності в ігровій діяльності.

Метод спостереження нами обраний для отримання об'єктивних даних про стан та характер незалежності дітей у сюжетно-рольових іграх. В процесі спостереження мають бути дотримані наступні вимоги: об'єктивність, систематичність та гуманістична спрямованість з урахуванням психологічних особливостей дитячого віку.

За використання стандартизованого спостереження, яке має проводитись відповідно до спеціально розроблених програм, за допомогою яких будуть відображатись показники самобутності дітей, зміст, рівень результативності, оцінки та час спостереження в ігрових заходах. Отримані результати будуть фіксуватись у відповідних протоколах.

Ми застосовували стандартизовані спостереження і використовували їх відповідно до спеціально розроблених програм, щоб відобразити показники самостійності дітей, зміст, рівень результативності, оцінки та час спостереження в ігрових заходах. Отримані результати фіксувались у відповідних протоколах.

Дослідження проводилось на базі ДНЗ 532 «Країна дитинства» м.Києва, в дослідженні брали участь 15 дітей старшого дошкільного віку. Організація спостережень відбувалась у першу та другу половину дня, під час вільної функціональності дітей. А час проведення сеансів спостереження визначалось інтересом дітей до гри, їх бажанням зайнятись іншою діяльністю, об'єктивними обставинами і фіксувався у відповідних протоколах.

Включення дітей у гру відбувається за порадою вихователів. З метою стимулювання появи та розвитку сюжетно-рольових ігрових завдань вводяться нові ігрові атрибути, а до гри включаються експериментатори та ігрові персонажі. Для того, щоб визначити рівень освіти для кожного незалежного стандарту, використовується безліч ігрових завдань, які допомагають дітям виконувати в процесі спостереження.

Для чистоти експериментального дослідження для кожного досліджуваного в два етапи спостереження. З цієї причини були обрані

рольові ігри, в які найчастіше грають діти у групі. До них належать: "Магазин", "Лікарня", "Сім'я". Для цих ігор у ігровій кімнаті експериментальної групи були встановлені відповідні куточки з цими атрибутами гри.

Кількість дітей під час організації занять визначається їх міні-групами за інтересами, тобто в грі приймали участь від двох до шести дітей.

За раніше обраними критеріями, які подані в таблиці 2.1. : особистісний, мотиваційний та діяльнісний оцінюється рівень розвитку самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Таблиця 2.1

Критерії та показники вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Критерії	Показники
Особистісний	активність під час виконання рольових дій; незалежність у визначенні задуму гри; відповідальність за дотримання правил поведінки у грі.
Діяльнісний	обізнаність з ігровими ролями та змістом гри; операціональність у виконанні ігрових дій; наполегливість у досягненні результату гри.
Мотиваційний	сформованість ігрових інтересів дітей: дитина із задоволенням тривалий час грає в ігри, має власні ігрові уподобання, значний перелік улюблених сюжетів ігор та коло друзів погрі, має бажання бути таким, як дорослий.

За змістом і ступеня прояву структурних компонент творчої гри, створених Д. Ельконіном (обговорення плану, втілення плану, виконання ігрових та рольових вчинків, входження в роль, дотримання правил), було

визначено симптоми характеристик самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності і ступінь їх прояви (див. табл. 2.2) [14].

Таблиця 2.2

Ознаки показників вияву вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники самостійності в ігровій діяльності	Ознаки та рівень вияву
Особистісний критерій	Активність під час виконання рольових дій	1. У реалізації ролі виявляє активність лише за вимогою інших.
		2. У реалізації ролі активно діє.
		3. У реалізації ролі активізує інших учасників гри.
		4. У реалізації ролі активізує та спрямовує інших учасників, їх рольові стосунки.
	Незалежність у визначенні задуму гри	1. Приймає задум інших.
		2. Пропонує власний задум.
		3. Узгоджує власний задум з іншими.
		4. Виявляє незалежність у визначенні задуму гри й показує позитивний приклад у цьому для інших.
	Відповідальність за дотримання правил поведінки у грі	1. Розуміє правила поведінки у грі, але не дотримується їх.
		4. Розуміє і пропонує іншим дотримуватися правил поведінки у грі.
		5. Розуміє і приймає правила поведінки у грі.
		4. Розуміє власну відповідальність за дотримання правил поведінки у грі й вимагає її від інших.
Діяльнісний критерій	Обізнаність з ігровими ролями та змістом гри	1. Ролі не називаються, а визначаються іграшкою, не пов'язані між собою.
		6. Ролі називаються, розподіляються й

		реалізуються в рольових діях.
		7. Ролі названі на початку гри, розподілені, з'являється діалог.
		4. Ролі названі до початку гри, розподілені, є діалог, відсутні позаігрові стосунки, конфлікти розв'язуються за рахунок рольової взаємодії.
	Операціональність у виконанні ігрових дій	1. У реалізації змісту обмежується предметами, одноманітними, повторюваними діями.
		2. З'являються ігрові дії, що відповідають ролі і змісту гри.
		3. Ігрові дії послідовні та різноманітні, визначаються роллю та змістом.
		4. Ігрові дії послідовні, різноманітні та спрямовані на партнерів по грі.
	Наполегливість у досягненні результату гри	1. Досягає результату за допомогою партнерів по грі.
		2. Досягає власного результату гри, попри очікування інших дітей.
		3. Досягає спільного з іншими дітьми результату гри.
		4. Прогнозує разом з іншими майбутній результат наступної гри.

Як бачимо з таблиці, кожен показник має чотири прояви. Це показує, що рівень його освіти: 1 – низький рівень; 2 – середній рівень; 3 – достатній рівень; 4 – високий рівень. Відповідно до певних показників та рівнів результативності, самобутнє виховання дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності поділяється на чотири рівні: високий, достатній, середній та низький.

Відповідно до зазначених стандартів та показників було розроблено ігрове завдання для діагностичного обстеження. Для визначення рівня продуктивності окремих стандартних показників використовуються такі

завдання, подані в додатку А: «Обери собі бейдж» (активність протягом рольового періоду), «Давай пограємо» (визначення незалежності ігрового плану), "Правила поведінки в грі" (відповідальність за дотримання з правилами поведінки в грі). Для визначення ступеня виконання стандартних показників діяльності використовувались наступні завдання: «Нові іграшки» (обізнаність з ігровими ролями та змістом гри), «Навчи Пізнайко грати» (операціональність у виконанні ігрових дій), «Продовж гру» (наполегливість у досягненні результату гри).

Для кількісного визначення рівня незалежної освіти дітей дошкільного віку в ігровій діяльності їх показники отримали оцінку. Отже, індекс оцінки становить 1 бал для низького рівня, 2 бали для середнього рівня, 3 бали для достатнього рівня та 4 бали для високого рівня.

Отже, на основі визначених показників рівня незалежної освіти ігрової діяльності та протоколу опитування бальних оцінок були визначені дані. Отримані результати дозволили визначити та інтерпретувати аналіз та оцінку результатів вивчення вихованості самостійності у старших дошкільників.

2.2. Аналіз та оцінка результатів вивчення вихованості самостійності у старших дошкільників

Ми проаналізували кількісні та якісні результати, отримані під час виконання ігрових завдань дітей, виходячи із особистих та активних стандартів. Відповідно до особистих стандартів, дітям надається ігрове завдання «Обери собі бейдж», «Давай пограємо», «Правила поведінки у грі». Мета гри «Обери собі бейдж» – визначити активний рівень дитини в рольовому процесі. Кількісні результати, отримані під час спостереження за цим показником, показано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Ступені вияву активності під час виконання рольових дій

у грі дітей старшого дошкільного віку

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	3	20
Достатній	2	13
Середній	6	40
Низький	4	27

Згідно з таблицею, високий рівень активності під час виконання рольових дій проявляється – 20 % в експериментальній групі, достатній рівень – 13 % дітей в експериментальній групі. Ці діти не тільки показали власну активність під час виконання ролі, але вони також активізували дітей із недостатнім рівнем виконання за цим показником – їм пропонували вибрати той чи інший значок. Їхні дії покликані розвивати сюжет гри та спонукати інших дітей до спільних ігор. Високо згадані діти дошкільного віку не тільки активізують інших дітей при виконанні своїх ролей, але й стають їхніми прикладами для наслідування, надаючи їм необхідну допомогу, керуючи їхніми рольовими діями та керуючи рольовими відносинами в грі.

40 % дітей експериментальної групи були класифіковані як помірно активні під час процесу рольових ігор. Ці діти дуже активно виконують ролі, які вони обрали для себе після отримання бейджа, вона відповідала їхнім інтересам, були обізнані про дану роль. Діти із захопленням виконували знайомі їм рольові рухи, прагнучи досягти певних результатів у грі. Однак, виконуючи персонажні дії, надані їм іншими учасниками процесу розподілу ролей через значки або незнайомців, вони не зацікавлені, демонструючи невизначеність, або навпаки, впертість. Їм важко координувати дії з іншими учасниками, що призводять до дострокового припинення гри.

Тому ігрова взаємодія дітей припинилася передчасно, хоча ці два види діяльності знайшли своє відображення у виборі теми гри та ролі. Причиною цього є нездатність узгоджувати свої ігрові дії з іншими учасниками та небажання враховувати інтереси партнерів у грі. Це являє собою середній рівень активності під час виконання дій персонажа.

27 % дітей експериментальної групи виявили низький рівень активності в ігровій діяльності. Вони довго наважувались на гру, не маючи змоги вибрати значок, спостерігаючи за діями своїх однолітків та вихователів, виявляючи невпевненість і вагання. У процесі ігрової взаємодії вони зрідка проявляли активність проте не пропонували власні ідеї, а дублювали рольові впливи, продемонстровані іншими членами гри, частіше брали участь виконавця і діяли під управлінням інших дітей.

Метою ігрового доручення «Давай пограємо» було кваліфікувати ступень прояву дітьми незалежності у визначенні плану гри. Кількісні результати, отримані при нагляді за позначеним показником, представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Ступені вияву незалежності у визначенні задуму гри
дітей старшого дошкільного віку**

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	2	13
Достатній	2	13
Середній	6	40
Низький	5	34

Як демонструє таблиця, до найвищого ступеня було віднесено 13 % дітей експериментальної групи. Вони були активними учасниками сюжетно-рольових ігор, робили пропозиції щодо змісту і становлення гри, при цьому погоджували особистий план з іншими дітьми, були досить толерантні в своїх оцінках, демонстрували іншим приклад втілення плану і спосіб його досягнення. Їх пропозиції спонукали до підключення в гру інших дітей, а допомога з їх боку сприяла розгортанню ігрового сюжету.

Достатній рівень прояву незалежності у визначенні плану гри було помічено у 13 % дітей експериментальної групи. Вони погоджували особистий план з іншими членами гри, втім їх пропозиції і вплив мали

авторитарний характер, вони показували на «неправильності» втілення плану іншими, помічаючи особистісні відмінності від теми.

40 % дітей експериментальної групи – помірний рівень незалежності в процесі втілення плану. Вони пропонували особистий план, діяли за ним, втім не погоджували свої дії іншими членами гри, власне що не сприяло її розгортанню.

34 % дітей експериментальної групи було віднесено до невисокого ступеня, тому що вони не показували незалежності у втіленні в життя плану гри, а сприймали план інших, орієнтувалися на підказки педагога. В процесі гри за планом, який запропонували інші члени гри, енергійність даних дітей потихеньку гасла, часом вони завчасно виходили з гри. Такі діти або так і не визначилися, яку роль для себе вибирають поки ж їх не направили партнери по цій грі, або ж копіювали ігровий план інших дітей.

Метою ігрового завдання «Правила поведінки в грі» було кваліфікувати ступінь прояву дітьми відповідальності за дотримання правил поведінки в цій грі. Кількісні результати, отримані при нагляді за позначеним показником, представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Ступені вияву відповідальності за дотримання правил поведінки у грі дітей старшого дошкільного віку

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	3	20
Достатній	3	20
Середній	5	33
Низький	4	27

З таблиці можемо зазначити, власне що найвища рівень прояву відповідальності за дотримання правил поведінки в цій грі був визначений в 20 % дітей експериментальної групи. Їх відрізняло усвідомлене ставлення до

конкретних в цій грі правил поведінки, дотримання їх протягом всієї гри, пояснення іншим учасникам такого, як впливає порушення правил на хід гри.

Усвідомлювали і сприймали критерії поведінки в цій грі 20 % дітей експериментальної групи, їх було віднесено до достатнього рівня. Ці малюки намагалися триматися поставлених в цій грі правил поведінки, але в процесі гри не всякий раз відзначали їх порушення з боку інших.

33 % дітей експериментальної групи було віднесено до середнього ступеня – вони усвідомлювали і сприймали критерії поведінки в цій грі, але не всякий раз їх дотримувалися, але спостерігали за дотриманням правил іншими членами гри.

До низького ступеня було віднесено 27 % дітей експериментальної групи. Малюки цієї групи не реагували на недотримання правил поведінки, поставлених у задачі цієї гри її членами. Значення правил було для них зрозумілим, але в протягом гри вони намагались їх обходити, власне що нерідко призводило до інцидентів з іншими членами гри.

Одержані в ході дослідження результати за рівнем вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку з особистих аспектом згруповані в таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

**Рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності
дітей старшого дошкільного віку за особистісним критерієм**

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	2	13
Достатній	3	20
Середній	6	40
Низький	4	27

Як бачимо з таблиці, результат формування незалежності в ігровій діяльності з особистих аспектом: високий ступінь – 13 % дітей експериментальної і 20 % контрольної груп; достатній ступінь – 20 % дітей експериментальної і 20 % контрольної груп; середній ступінь – 40 % дітей

експериментальної і 33 % контрольної груп; низький– 27 % дітей експериментальної і 27 % контрольної груп.

За діяльнісним аспектом дітям пропонували ігрові доручення «Нові іграшки», «Навчи Пізнайка грати», «Продовжи гру».

Метою ігрового доручення «Нові іграшки» було кваліфікувати ступені прояву дітьми обізнаності про роль і зміст гри. Кількісні результати, отримані при нагляді за позначеним показником, представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Ступені вияву обізнаності з ігровими ролями та змістом гри дітей старшого дошкільного віку

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	2	13
Достатній	3	20
Середній	6	40
Низький	4	27

У процесі дослідження гри, діти були віднесені до певного ступеня, за обізнаністю з ігровими ролями і змістом гри та рівнем їх самостійності в ігровій діяльності.

Знайомство з ролями мало допомогти їм відобразити зміст гри, рольові дії в ній. Так, найвищий рівень прояву обізнаності з ігровими ролями і змістом гри було виявлено у 13 % дітей експериментальної групи. У реалізації розподілу ролей, вони спробували відобразити усі ті дії, які можливо було втілити в життя з ігровими атрибутами і іграшками, діяли в межах ігрових відносин. Інциденти, що виникали намагались вирішити за рахунок рольового взаємодії. До задовільного рівня було віднесено 20 % дітей експериментальної групи, які намагались відобразити зміст ролі в ігрових діях, використовували рольові діалоги, втім при появі неоднозначних ситуацій, припиняли гру і починали деструктивно залагоджувати конфліктну ситуацію.

До середнього рівня було віднесено 40 % дітей експериментальної групи. Ці малюки назвали роль, яку вони хотіли

бприміряти на себе в цій грі, втім втілили її лише тільки в рольових діях з атрибутами або ж іграшкою. Такі діти брали участь в розподілі ролей на початку гри, але всякий раз обирали для себе роль виконавчого характеру, яку мали можливість відобразити в діяннях.

27 % дітей експериментальної групи було віднесено до підготовчого рівня прояву обізнаності про роль і зміст гри. Вони демонстрували неухважність до сюжету гри, були малоактивними в грі: потребували постійних підказок з боку зацікавлених у цій грі партнерів, швидко втрачати інтерес, переключалися на ігри, в яких мали можливість працювати самостійно. Це, в свою чергу, призводило до спрощення змісту гри, визначеності ігрових вчинків іграшкою, незв'язності ролей (перемикання від однієї ролі до іншої), безсюжетності.

Метою ігрового доручення «Навчи Пізнайка грати» було кваліфікувати ступінь прояву дітьми оперативності у виконанні ігрових вчинків. Кількісні результати, отримані при нагляді за позначеним показником, представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Ступені вияву операціональності у виконанні ігрових дій
дітьми старшого дошкільного віку**

Ступінь	Експериментальна група	
	Абсолютне число	%
Високий	2	13
Достатній	3	21
Середній	5	33
Низький	5	33

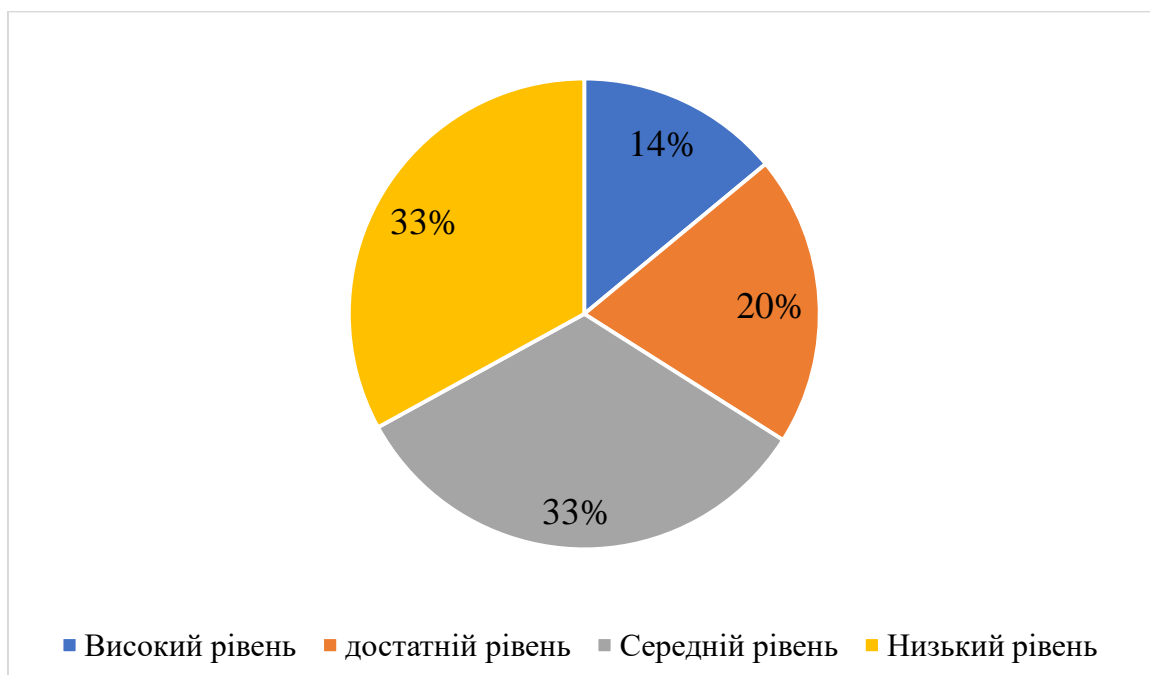
Дивлячись з таблиці, до високого ступеня прояву операційності у виконанні ігрових дій було віднесено 13 % дітей експериментальної групи. Ігрові дії, які вони виявляли Пізнанку, відповідали змісту гри, не потребували підказок з боку інших, були різними. В процесі гри ці малюки погоджували особисті ігрові дії з партнерами, могли допомогти іншим орієнтувати власні дії на реалізацію ролі в ключі змісту гри. До достатнього ступеня було

віднесено 21 % дітей експериментальної групи. Їх ігрові дії відповідали значенню та змісту гри, виділялися послідовністю і кількістю, втім під час гри вони не враховували інтереси інших, продовжували працювати згідно обраного плану поведінки.

Цікавим фактом дослідження за дітьми у вільній ігровій діяльності стало те, що власне не завжди рівень обізнаності малюка про роль і зміст гри впливав на її вміння виконувати ігрові дії. Так, були діти, які відповідали достатньому рівню по попереднім показникам (були інтенсивними при визначенні змісту гри, автономно розподіляли ролі, виділяли властиві образу), але при конкретній презентації рольових вчинків були несміливими, діяли однаково, потребували показу і підказки з боку партнерів по цій гри. Цих дітей було віднесено до середнього ступеня – 33 % дітей експериментальної групи.

Низький рівень прояву операційності у виконанні ігрових вчинків було знайдено в 33 % дітей експериментальної групи. У реалізації змісту сюжетно-рольових ігор («Магазин», «Лікарня», «Батьківщина») вони обмежувалися діяннями з предметами (атрибути продовжували визначати сюжет гри), їх дії були монотонні і повторювані.

Підсумуємо результати, отримані під час спостереження за виявленими показниками діяльнісного критерію самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку (див. Мал. 2.1).

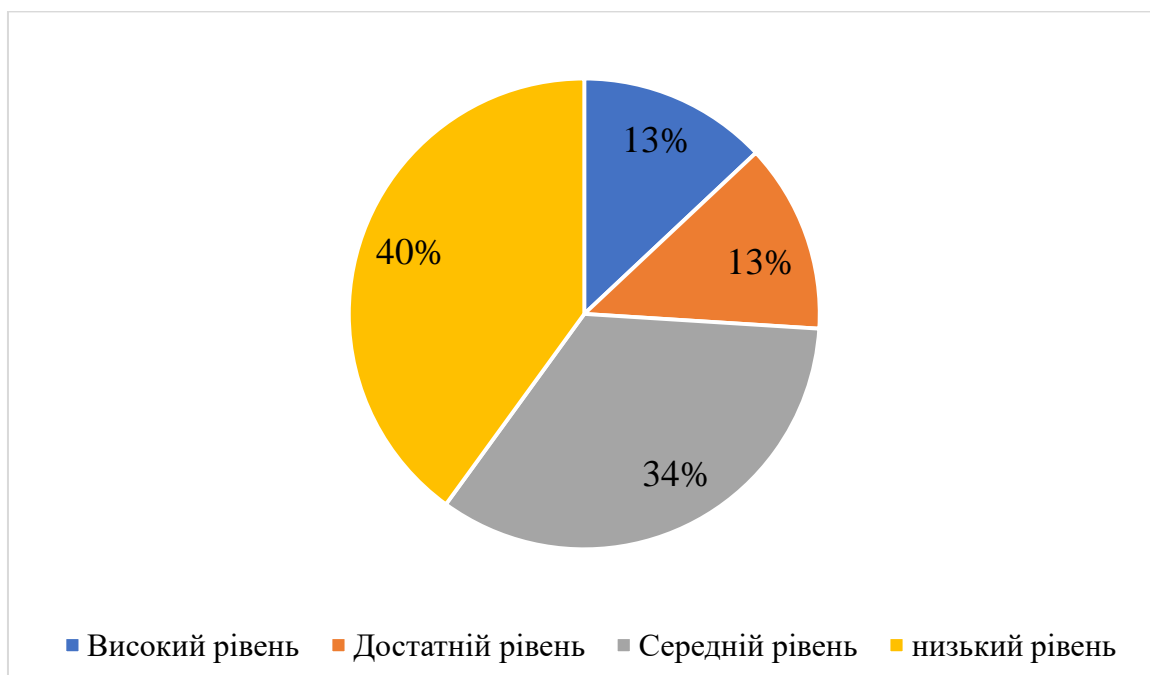

Малюнок 2.1.

Рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку за діяльнісним критерієм

Як видно з малюнку, віднесені належні значенні вихованості самостійності у дошкільників в ігровій діяльності з діяльнісного аспекту: високий ступінь – 14 % дітей експериментальної групи; достатній ступінь – 20 % дітей експериментальної групи; середній ступінь - 33% дітей експериментальної групи; низький 33 % дошкільнят експериментальної групи.

На підставі кількісних результатів, отриманих при нагляді за особистим і діяльнісним аспектів самостійності, позначили рівні формування самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності (див. Мал. 2.2.).

Малюнок 2.2.

Рівні виховання самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку за особистісним критерієм

Як бачимо з малюнка, на вищому рівні було виявлено 13 % дітей експериментальної групи. До достатнього рівня було віднесено 13 % дошкільників експериментальної групи. На середньому рівні було виявлено 34 % дітей експериментальної групи. До низького рівня визначено 40 % дітей експериментальної групи.

На підставі кількісних результатів, отриманих під час констатуючого експерименту, виділили високоякісну характеристику рівнівстановлення незалежності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Малюки найвищогорівня розвитку самобутності в ігровій діяльності характеризувалися інтенсивним і діяльним ставленням до цієї гри, були спрямовані на взаємодію з партнерами по цій грі, показували свободу в визначенні ігрового плану і заохочували інших дітей до вираження особистих думок. Вони не вимагали контролю щодо дотримання правил поведінки в цій грі, а настійно просили їх дотримання іншими дітьми та пояснювали сенс правил для реалізації ігрового плану. При реалізації обраної

ролі малюки конкретного рівня використовували рольову промову, непорозуміння, що виникали в цій грі вирішували за рахунок рольової взаємодії, були послідовними і різними в ігрових діях. Між ролей позначеної підгрупи дітей переважали найголовніші, вони автономно організовували гру, залучали до неї друзів. Їх гра виділялася не лише втіленням власних потягів, а й враховували думки партнерів, та разом домагалися результату, додумували спільно нову гру, як продовження попередньої, передбачали її підсумок. Дана підгрупа дітей отримала відносну назву «Організатори».

Для дітей задовільного рівня формування самостійності в ігровій діяльності властивий функціональний вплив, націлений не тільки на реалізацію особистої ролі, а й на активізацію інших членів гри. Вони висловлювали особисті ідеї по організації, орієнтуючись на дотримання всіх умов за планом гри її учасниками. Автономно іменували і розподіляли ролі між партнерами по цій грі, в реалізації власної ролі показували обізнаність, користувались рольовою промовою, але при неузгодженості з партнерами, виходячи з ролі, вступали в інцидент. Малюки даної підгрупи не потребували підказок з боку дорослого, автономно регулювали дотримання конкретних правил поведінки в цій грі, були наполегливими в реалізації задуманого результату, орієнтуючи з цією метою особисті ігрові дії і впливали на партнерів в потрібному напрямку. Прагнення до самостійності в ігровій діяльності позначеної підгрупи дітей заважало недосконале володіння ігровими діями, в наслідок цього дана група здобули відносне назву «Зацікавлені».

Для дітей помірного рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності були властиві прояви енергійності в реалізації прийнятої на себе ігрової ролі, вони висловлювали особисті ідеї щодо визначення ігрового плану і пробували їх здійснювати, автономно визначали ролі, що відповідають плану, брали участь в їх розподілі, намагалися реалізувати в життя взяті на себе ролі з підтримкою рольових вчинків за змістом. Ці малюки показували усвідомлення наявності конкретних правил поведінки в

цій грі, втім не всякий раз їх дотримувалися, але показували невдоволення з приводу порушення правил іншими членами гри. Вони були наполегливими в реалізації особистого ігрового плану, але не погоджували власні потягу з партнерами по цій грі. Малюки із середнім рівнем самостійності в ігровій діяльності цікавилися більше реалізацією рольових вчинків, з якими ознайомив їх педагог, використанням в цій грі придбаного досвіду. Вони показували високий рівень уваги в сюжетно-рольових іграх, в яких мали можливість виконувати доручену їм легку роль і не брати на себе самостійних висновків, які впливали б на хід спільної гри. Ця підгрупа дітей отримала відносну назву «Виконавці».

Малюки підгоовчого рівня незалежності в ігровій діяльності виділялися відсутністю енергійності при виборі і реалізації ігрової ролі, орієнтувалися на ігрові плани інших дітей і не пропонували особисті ідеї по організації самостійної гри, намагались працювати по зрозумілому і доступному їм сценарію гри. Їх ігрові дії або ж виділялися відсутністю сюжету і визначалися іграшкою, ігровим атрибутом або ж обмежувалися однаковими і циклічними діями з предметами. Ці малюки не показували напористості в досягненні особистого результату гри, не трималися поставлених іншими гравцями правил поведінки в цій грі. Під час ігор з іншими дітьми вони були пасивними, виділялися відсутністю потягу до самостійної реалізації набутих ігрових здібностей, досить нерідко замість інтенсивної участі в грі з інтересом спостерігали за діями інших учасників. Для подальшої корекційної роботи означеній підгрупі дітей було надано умовну назву «Спостерігачі».

Одним з моментів, що регулює і коригує ступінь становлення самостійності дітей в ігровій діяльності – предметно-розвивальне ігрове середовище. В наслідок цього ігрове середовище групових приміщень дошкільної установи було досліджено. Аспектами дослідження були складові предметно розвиваючого ігрового середовища, що стимулюють здатність дітей до самостійного вибору, особистої організації змістовної ігрової діяльності (Додаток Б).

Увагу звернено на належне:

- 1) співвідношення іграшок і ігрових атрибутів віку дітей;
- 2) наявність в групі ігрового обладнання, спортивного інвентарю;
- 3) ігрові куточки з атрибутами на різну тематику;
- 4) куточки творчої діяльності з пристосуваннями і матеріалами для ліплення, малювання, аплікації, конструювання;
- 5) наявність атрибутів для рухливих ігор;
- б) наявність атрибутів для творчих ігор (театралізованих, режисерських, сюжетно-рольових).

Дослідження предметно-розвиваючого середовища продемонструвало, власне що зміст більшості групових кімнатах дошкільного закладу не сприяє вихованню самостійності дітей в ігровій діяльності. У групах є іграшки, відповідні віку дітей, їх інтересам, досить різноманітні, функціональні. Але незважаючи на все вищесказане їх основна маса була зумовлена для сюжетно-рольових ігор. Іграшки та атрибути для рухливих, конструктивних, дидактичних, театралізованих ігор та ігор-драматизації, ігор з приладдями праці не виділялися великою кількістю і необхідним чисельністю. Ігрове обладнання для рухливих ігор перебувало у вільному доступі для дітей лише тільки в невеликій кількості груп. Ігрове обладнання для дидактичних, пізнавальних ігор було досить однотипним (переважали пазли) або ж архаїчним (сюжети ігор не були захоплюючими сучасним дітям).

Всі ігрові кімнати в дошкільному закладі мали влаштовані ігрові куточки. Але їх наповнення не виділялася великою кількістю, мобільністю. Так, переважали влаштовані педагогом ігрові зони «Перукарня», «Кухня», «Магазин», в яких організовували ігри в переважності дівчата. Для більш хлопчачих інтересів в ігровій зоні нічого не було створено: конструювально-будівельний матеріал і іграшковий автотранспорт зберігався або ж на полицях, або ж в ящиках, допоміжні атрибути для ігор були відсутні.

Відзначимо, власне що у всіх групах були створені куточки творчої діяльності з пристосуваннями і матеріалами для ліплення, малювання,

аплікації, конструювання. У той же час, варто відмітити, що ніхто з малюків не скористався дану зону з метою підготовки до конкретної гри, створення атрибутів або ж систем для креативних ігор. Малюки в більшості своїй скористалися куточок творчої діяльності з метою малювання домашніх сюжетів, розфарбовування (майже щоразу застосовуються лише тільки олівці і фломастери, малювання фарбами не заохочувалося), створення маленьких споруд з конструктора типу «Лего». Емоції, які з'являлися під час даної роботи, зрідка переносилися дітьми в ігрову діяльність.

В одній з груп не було створені умови для самостійної організації дітьми театралізованих, режисерських ігор, ігор-драматизації. Наявні для даних ігор лялечки, атрибути, костюмчики, їх складові перебували в важкодоступних місцях, застосовувалися педагогом лише тільки під час санкціонованої роботи.

Отже, в ході констатуючого експерименту підсумки запевнили нас в необхідності розшуку педагогічних умов, які відповідають вимогам передового дошкільного закладу, сприяють збагаченню ігровий діяльності дітей старшого дошкільного віку, збільшенню значення самостійності гри. Зважаючи на важливість становлення самостійності в ігровий діяльності, вважаємо за необхідне створення і апробація моделі виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровий діяльності.

Висновки до розділу 2

Метою констатуючого етапу експерименту було визначення рівня розвитку самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Оцінка рівнів велася по виділеним аспектам і показникам. Особистісний аспект визначався за показниками: енергійність під час виконання рольових дій; свобода у визначенні плану гри; обов'язок за дотримання правил поведінки в цій грі. Показниками діяльнісного аспекту були: знайомство з ігровими ролями і змістом гри; оперативність у виконанні ігрових дій; напористість в досягненні результату гри.

Згідно змісту виділених критеріїв і показників було охарактеризовано 4 рівнясамобутності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: високий, достатній, середній, низький.

Підсумками констатуючого етапу є те, що досліджувані діти старшого дошкільного віку були віднесені до належногорівня самостійності в ігровійдіяльності: до високого рівня було віднесено 10 % дітей експериментальної та 12% - контрольної груп; на достатньому рівні було виявлено 16 % дітей експериментальної і 28% - контрольної груп; на середньому рівні було виявлено 40 % дітей експериментальної і 34% - контрольної груп; до середнього рівня було віднесено 34 % дітей експериментальної і 36% - контрольної груп.

Підсумки констатуючого експерименту виявили,що власне низький ступінь самостійності дітей в ігровій діяльності обмежує їх можливості в прийнятті власних висновків, реалізації особистих бажань в грі, вмінні взаємодіяти з партнером в грі, досяганні її підсумків автономно. Це переконало в необхідності проведення цілеспрямованої роботи з дітьмистаршого дошкільного віку з метою збільшення рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності.

РОЗДІЛ 3.

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

3.1. Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку засобами гри

Умови викладання свідомо створюються середовищем педагогів, і від цих середовищ залежить успіх навчального процесу, спрямований на виховання особистості дитини.

Шукаючи умови, сприятливі для виховання незалежності засобами гри, ми покладемося на роботу дослідників щодо формування та розвитку самостійності дітей дошкільного віку (О. Андрейчик, Н. Ветлугіна, О. Голуб та ін.), організації самостійної ігрової діяльності на етапі старшого дошкільного віку (О. Акулова, Л. Артемова та ін.).

Це дає змогу визначити умови виховання для забезпечення самостійної освіти старших дошкільників в ігровій діяльності які включати:

- існування у дітей системи знань про предмети та соціальне середовище;
- забезпечення педагогічної підтримки самостійних виступів дітей в ігровій діяльності;
- організація ігрового середовища;
- занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Отже, розглянемо вищезазначені умови більш докладно. Ступінь самобутності дітей дошкільного віку в будь-якій діяльності залежить від їх знань про діяльність та досвіду цієї діяльності. Вони є основою самостійності дітей у діяльності, оскільки дозволяють здійснювати відповідні, ефективні та конструктивні дії у ситуаціях, пов'язаних із вирішенням певних завдань. Ось чому умови навчання - існування системи знань дитини про предмет та

соціальне середовище – пріоритетні у вихованні самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

На необхідність збагачення знань дітей про довкілля з метою розвитку їхньої ігрової діяльності вказували: Т. Носачова, Г. Тарасенко та інші. Так, Г. Тарасенко наголосив, що для організації ігрової діяльності дітей педагоги повинні враховувати рівень свого розуміння матеріального та соціального світу. У той же час не слід прагнути до кількісного збільшення знань про реальні події та явища, але слід прагнути до якісного збільшення: стежити за глибиною їх засвоєння, рівнем свідомості та сприйняття. Важливо надати дітям ці знання та їх здатність цікавитись своїми емоціями. [31].

Щоб висвітлити розвиток ігрової діяльності дітей дошкільного віку та коло знань інформації, необхідних для самостійного навчання серед них, вихователь спочатку визначив об'єкт предметного середовища та його множинні зв'язки. Оскільки дитячі ігри носять соціальний характер, якщо діти не знайомі з подіями та явищами у соціальному світі, вони не можуть існувати. Це дозволяє збагатити розуміння дитини різноманітним соціальним ролям (їх змісту, властивій поведінки тощо).

За допомогою різноманітних форм і методів слід дозволити дітям оволодіти системою знань, що стосується предметів та соціального середовища: діалог; спостереження; піші прогулянки; первинні експерименти; читання художніх творів, перегляд відеофільмів, мультфільмів, телевізійних програм в іграх; проблемні ситуації; трудова діяльність – роблять атрибути для ігор чи іграшок. Відповідно до вибраної в грі теми доречно визначити «джерело» відповідних знань.

Наступною умовою навчання є підтримка виконання самостійності дітей у ігровій діяльності. Його значення для ефективного реалізації ігрових функцій, спрямованих на виховання та розвиток дітей дошкільного віку досліджували О. Запорожець, О. Усова та ін. [6; 28; 36].

Педагогічна підтримка дорослих є одним із стимулів до автономної ігрової діяльності дітей дошкільного віку, вселення впевненості у власних

силах та натхнення їх на самостійні дії, щодо вибору сюжету, призначення ролей та реалізації планів. Однак підтримка незалежних висловлювань не повинна перетворюватися на прямі вказівки, коментарі та втручання вчителя в гру. Характер поведінки дитини в грі (І. Карабаєв). Дії педагога повинні бути зосереджені на конкретних потребах кожної дитини. Він може долучитися до гри за пропозицією дитини, але він повинен дотримуватись правил поведінки, встановлених дитиною в грі, діяти з ними «нарівні» та враховувати їх побажання.

У дослідженні В. Кузьменко підкреслюється значення підтримки педагогом виявів самостійності дітей дошкільного віку й відзначається її особливе значення для невпевнених у своїх силах дітей. Дослідниця вказала на необхідність створення вихователем умов для самореалізації таких дітей, забезпечення їм визнання й підтримки у групі [36].

Серед видів підтримки, що стимулюють самостійність дітей можна виділити такі: стимулювання власного вибору, заохочування самобутньої гри та побічна допомога у формі підказок, пропозицій та питань у грі.

На думку К. Крутій, середовище академічного розвитку представляє "Природне, комфортне та розумно організоване середовище наповнене різноманітними сенсорними, навчальними та ігровими матеріалами. Педагоги при виборі цих матеріалів звертають увагу на пізнавальні потреби та інтереси дітей. У такому середовищі у дітей буде підвищуватись самооцінка, впевненість. Їх підтримують, вони мають можливість перевірити та використати свої здібності, самостійність та зробити себе позитивною людиною, яка формує свій образ себе"[26].

О. Долинна та О. Низковська зазначали, що розвиток самостійної вільної ігрової діяльності дітей залежить від різноманітних факторів, серед яких існування тематичних ігор, природного та соціального середовища розвитку та врахування власного простору кожної дитини. Насиченість тематичного ігрового середовища допомагає з'явитися бажанню в дітей розвивати гру самостійно, стимулювати їхню ініціативу та мету у грі. Серед

вимог, що стосуються тематичного ігрового середовища, є: пропорція іграшок та інвентарю, відповідно віку дитини, їх різноманітність та легке розміщення в доступних місцях [6].

Отже, ігрове середовище для розвитку самостійності - це спеціально створений ігровий центр, метою якого є створення ситуації вибору, сприяння появі творчих ідей та значущих бажань. Він складається з різних іграшок, атрибутів гри, зразків предметів із зменшеним простором та предметів (моделей, копій). Певне значення для розгортання гри має використання предметів-замінників, вони сприяють розвитку уяви дітей, допомагають розширювати предметне поле гри.

Аналіз теоретичних праць та результати експериментального дослідження дозволили виокремити чинники, що сприяють продуктивності означеної педагогічної умови. Серед них: різноманітність іграшок, атрибутів та ігрових матеріалів; їх відповідність віковій групі; зручне розташування без зкупчення; наявність атрибутів та ігрових матеріалів, що застосовуються під час організованої вихователем діяльності; гнучкість і мобільність ігрового простору.

Розглянемо наступну умову – де діти занурюються в активну самостійну ігрову діяльність. Згідно з визначенням Енциклопедії психології, ігри трактуються як умовна розумова діяльність, що дозволяє здійснювати індивідуальні розумові та психофізіологічні здібності. Подібним чином психічна діяльність проявляється як розумова діяльність, яка є реалізацією пізнання, емоцій та вольової поведінки [4].

Тому рівень розвитку ігрової діяльності дітей пов'язаний із рівнем інтенсивності її впливу на розвиток пізнання, емоцій та волі. Чим вищий рівень розвитку дошкільних ігор, тим значніший їх виховний вплив на формування та розвиток особистості дітей.

Ігрова діяльність дітей дошкільного віку з'являється у зв'язку з їх віком, що виражається в нагальній потребі оволодіння соціальним досвідом світу

дорослих (Д. Ельконін, О. Леонт'єв).

Рівень цієї діяльності залежить від існування досвіду певної діяльності, умов, за яких вона відбувається, і ставлення дорослого до неї. Особливо важливо, щоб діти змогли зануритися у цю діяльність за власними мотивами, спробувати зробити це самостійно та реалізувати свої бажання.

Дослідники підкреслюють, що активній самобуній ігровій діяльності дітей дошкільного віку заважає надмірна турбота та гальмування їхньої ініціативи з боку дорослих (А. Бурова, А. Богуш та ін.).

Водночас вона справила позитивний вплив, надавши дітям право вибору та певний ступінь свободи (Л. Кашпірська, М. Монтессорі).

Зазначимо, що обговорення з дітьми результатів попередньої гри сприяє самостійній розробці ймовірних результатів майбутньої гри, визначенню її перспектив. Так, учені (К. Карасьова, Т. Піроженко) зазначили, що обговорення задуму гри та участі в його реалізації кожної дитини стимулює виникнення бажання дітей активно діяти в цій грі; спонукає до незалежних роздумів щодо умов реалізації діяльності, формує навички взаємодії, спрямовує на аналіз наявних результатів та прогнозування майбутніх досягнень [1].

Тому занурення в активну самобуню ігрову діяльність та досягнення в ній успіху дозволяє дітям мати впевненість у власних зусиллях, емоціях та настроях, а головне - допомогти їм у самостійному вихованні гри.

Реалізація окреслених навчальних умов(наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля; педагогічна підтримка виявів самостійності дітей в ігровій діяльності; організація предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну незалежну ігрову діяльність) забезпечує ефективність самостійного виховання дітей дошкільного віку засобами гри.

Системно об'єднати ці обставини і здійснювати їх у виховній роботі з дітьми дозволило нам використання способу ігрових проєктів. Позначений спосіб має можливість застосовуватися не лише тільки з метою найкращого

оволодіння знаннями і становлення розумової сфери взагалі, а робить широкі можливості для громадського і психічного становлення особистості (Н. Борисова, А. Ковшар та ін.). Робота в колективі при укладанні завдань плану дає можливість заволодіти комунікативними вміннями та здібностями, використовувати їх для освоєння всіляких громадських ролей, сприяє знайомству з різними культурами і різними поглядами на одну проблему (І. Богданова).

Однією з індивідуальностей способу планів вважається ймовірність врахування інтересів і потреб кожного малюка в залежності від його віку і персональних індивідуальностей (В. Маршіцька). Властивою рисою планів виступає їх направлення на висновок будь-якого практичного доручення і створення конкретного продукту (А. Савенков). Це робиться для залучення малюка до самостійної ігрової роботи, в якій він помаленьку заволодіває умінням автономно виконувати ту або ж іншу роль, працювати разом з іншими членами гри, погоджуючи з ними особистий план, дотримуючись поставлених правил, жадає до втілення конкретного результату гри. Ці прояви незалежності в роботі переходять в самостійно особистісну, коли дошкільник показує особисту підприємливість і енергійність в пошуку і засвоєнні нових знань (Л. Морозова), критичність і свобода при оцінці підсумків діяльності, розуміє потребу бути відповідальним за власні вчинки (Л. Шило).

Таким чином аналіз теоретичних педагогічних літературних джерел в області застосування методу проектної роботи, схвалює можливості використання способу планів в проекті виховання самостійності в ігровій діяльності з дітьми старшого дошкільного віку. Його впровадження в роботі дошкільного навчального закладу сприяє активізації дитячої самостійної ігрової діяльності, розвиває мотивацію до неї, потяг застосувати отримані знання в різноманітних ігрових ситуаціях; розгортає виховний процес відповідно до бажань дітей; сприяє вихованню в них відповідальності за

особистий результат, вміння дотримуватися поставлених в грі правил поведінки, цілеспрямованості в досягненні встановленої мети.

3.2. Система роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри

Для системи експериментальної роботи з дітьми передував пропедевтичний етап роботи з педагогами дошкільного навчального закладу.

Робота з ними проводилася за програмою «Виховувати самостійність дитини в грі» (див. Додаток В).

Метою програми було:

- викликати інтерес вихователів до розвитку самостійності як якості особистості;
- підвищити обізнаність педагогів про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства;
- ознайомити вихователів із методом ігрових проектів та алгоритмом їх розробки;
- створити мобільне предметно-розвивальне середовище для виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку засобами гри.

Для вирішення цієї мети з педагогічним колективом дошкільного навчального закладу було проведено комплекс методичних заходів, які були спрямовані на ознайомлення учасників зі змістом експериментальної роботи.

Визначувальний етап експериментальної роботи виявив, що більшість педагогів не до кінця розуміли зміст поняття «самостійність», не знали шляхів розвитку цієї якості в грі. Для вирішення цієї проблеми було проведено цикл лекцій про основи виховання самостійності в ранньому дитинстві. Теми цих лекцій: "Незалежність як основна якість дитини дошкільного віку", «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».

Під час експерименту були використані, доповнені та адаптовані до завдань власного дослідження проекти, розроблені вихователями закладу дошкільної освіти № 532 м. Київ. Для проведення експериментальних робіт були підготовлені сценарії ігрових проектів, а саме: «Театр», «Кафе», "Супермаркет", "Лікарня", "Ательє", "Телекомунікаційна компанія" (див. Додаток Г).

Ми описуємо зміст формувальних робіт відповідно до експериментальної моделі на кожному з визначених етапів. На інформаційному етапі в рамках експериментальної роботи вихователям пропонувалося реалізувати розроблені ігрові проекти у повсякденному житті старших дошкільників.

Робота з дітьми була спрямована на їх зацікавлення темою проекту, діагностику рівня знань з теми гри, активізацію та мотивацію участі в грі. Крім того, організація роботи передбачала окремі завдання для дітей різного рівня виховання самостійності в ігровій діяльності.

Розкриємо зміст роботи на прикладі реалізації одного з ігрових проектів – «Театр», проведеного в експериментальній групі. Зміст означеного проекту було розроблено з урахуванням доробків О.Аматьєвої, Л. Артемової, Н. Водолаги, Н. Гавриш, які були адаптовані до завдань власного дослідження [6; 12; 41; 46].

Завдання: викликати у дошкільнят увагу до театральної-ігрової діяльності крізь створення конкретних умов; виховувати в дітей вміння орієнтуватися в театральному осередку, іменувати предмети і атрибути театральної-ігрової обладнання; виховувати увагу і дбайливе ставлення до костюмів, іграшок, прикрас, театральних ляльок; створити необхідні умови для реалізації запланованої гри.

Процедура проведення: дітям було запропоновано продемонструвати власну обізнаність по темі «Театр» з підтримкою організації ігрового етапу.

«Мікрофон». Малюки по черзі розповідали, власне що вони розуміють про театр, коли і з ким відвідували його, обмінювалися емоціями. Ігровий

момент дозволив виявити, як діти ознайомлені з темою в ігровому плані. Дітям з підгрупи «Організатори» було запропоновано першими висловити своє міркування. Дітям з підгрупи «Зацікавлені» педагог пропонувала картки із зображенням театральної діяльності для усного коментування. Дітям підгрупи «Виконавці» пропонували розповісти те, власне що вони розуміють по темі, взявши на себе роль телеведучого передачі «Новини театру». Для цього їм треба було самим обрати зміст виступу. Під час виконання конкретного доручення педагог пропонував виконати ту або ж іншу вправу дітей різних рівнів.

Подальша організація ігрового плану передбачала проведення екскурсії в тутешній заклад культури з метою формування у дітей конкретних уявлень про театр (його призначення, прилад, людей, які там працюють, їх обов'язки), оволодіння ряду термінологічних визначень по темі, власне що становило інформаційно-ознайомлювальне значення вивчення.

Для підгрупи «Спостерігачі» завчасно було створено «Кошик вражень» у вигляді справжніх кошиків. Дітям даної підгрупи пропонували «Збирати враження» збираючи картинки, фотознімки (з підтримкою педагога), предмети, які презентували співробітники театру дітям (квитки, афіші, фото виконавців і т.д.). На базі «Кошику вражень» малюки становили розповідь «Яким я помітив театр».

Ознайомлення старших дошкільнят з театром продовжували крізь дослідження всіляких видів театральної діяльності: лялькового, пальчикового, настільного, тіньового театрів. Крім ознайомлення з різними видами театральної діяльності, педагог розігрувала популярні дитячі казки з їх підтримкою (на базі лялькового, пальчикового, настільного театрів). Це дало можливість дітям стежити за тим, як викладач розмовляє за будь-якого персонажа, імітує рольові впливу, як замінює інтонацію. Емоції та думки дітей обговорювались під час тематичних розмов («Готуємося до концерту на концерті», «В костюмерній», «Репетиція концерту», «Створюємо зал для глядачів», «Покупка квитка», «Знаходимо простір в залі

для глядачів »), поглиблювалися крізь читання художньої літератури з сюжетною лінією «Ми йдемо в театр», перегляду відеоматеріалів по темі ігрового плану.

Ігрова вправа «Маленькі режисери».

Завдання: навчити дітей розширювати сюжет ігрових дій по логіці зведення теми.

Процедура проведення: дітям пропонували перетворитися в маленьких режисерів. Педагог говорила, наскільки добре діти гралися в гру «Театр» і пропонувала теми для розширення сюжету. Наприклад: відвідування лялькового театру дітьми розширився в тему гри «Дитячий сад.

Далі педагог пропонувала дітям самим вигадати сюжетні частини, надавала

«Питання-підказки» і демонструвала належні малюнки. Так, до теми «Відвідування театру сім'єю» малюки пригадали про цю гру «Сім'я»; до теми «Виплата співробітникам театру зарплати» малюки виявили ілюстрацію «Банк» і пропонували цю сюжетну лінію; до теми «Підготовка виконавців до виступу» діти підбрали тему «Салон краси»; сюжетну лінію «Поповнення лялькового театру свіжими персонажами» перевели в тему «Майстерня з приготування іграшок», а слідом за тим «Іграшковий магазин»; розширили «Автостоянку для гостей театру» відкриттям «Автопарку», «Заправна станція»; поповнення театральної костюмерній свіжими костюмами – «Швейна майстерня», «Фабрика пошиття готового одягу».

Розширення сюжетних рядів потребувало додаткових знань, інформації про нові професії, виготовлення нових атрибутів. На цьому етапі діти вже самостійно діяли в пошуку інформації про цікавий для них сюжет, в цьому їм допомагали батьки. Було розроблено «папку гри», в якій будь-який малюк з підтримкою дорослого схематично (у вигляді ілюстрацій з журналів, фото, наклейок, особистих малюнків) намагався відобразити зміст ролі, що зацікавила складові костюма, атрибути, які супроводжують. Підсумком даної роботи стали приготовлені дітьми папки «Виступи артистів», «Ляльковий

театр», «Костюми казкових героїв», «Що для кого?» (Зображення форми одягу для різних професій) і ін.

В кінці оціночно-рефлексивного кроку, згідно технології психолого-педагогічного проектування (Т. Пироженко) організовували бесіду-спогад [178]. Наведемо її:

Бесіда-спогад «Як ми гралися в театр».

Завдання: оцінити ступінь виховання самостійності старших дошкільників в ігровій діяльності.

Процедура проведення: педагог пропонував питання для обговорення. Головними питаннями розмови: «З чого стартувала гра? Власне що вийшло, а що - ні? Які проблеми виникали в процесі гри? Завдяки чому вийшло їх вирішити? Що вийшло легко? Важко? Чому? Які рольові тексти ми вивчили? Що нового дізналися? Які ігри ви самі організовували? Що в цій грі вважаєте найцікавішим? Хто, кому і чим допоміг? Хто з ким грав охоче? Як ми навчилися під час ігор залагоджувати конфлікти?».

Педагог виділяла дітей, як зразок аналізу сукупних і персональних досягнень, невдач, щоб виділити їх зміст для всієї групи.

З метою підкреслення досягнень дітей в цій грі, усі діти отримали медаль відповідно до досягнень. Були підготовлені медалі «За привабливі ідеї», «За важливий внесок в спільну діяльність», «За вміння залагоджувати конфлікти», «За одне з кращих перевтілень», «За організаторські вміння».

Педагог пропонувала дітям висунути нові ідеї для організації нової гри, підтримуючи ініціативу дітей: «В які ігри хотілося б пограти? Що б ви хотіли удосконалити, змінити? Яку нову гру ви зможете гратися самостійно? ».

Результатом оціночно-рефлексивного кроку стала демонстрація самостійних ігрових здібностей дітей у формі забави «День самостійної дитини».

Завдання: навчити дітей використовувати отримані знання в житті, осмислено ставитися до набутого досвіду; розвивати вміння самоаналізу,

виховувати вміння радіти власним і стороннім успіхам; розвивати прояви самостійності в організації нової гри, підтримувати креативні плани.

Процедура проведення: напередодні заборави педагог запропонувала дітям відповісти на питання «Кого можна назвати самостійним? Хто з вас має можливість іменувати себе самостійним? ».

Діти відповідали на питання, іменували, власне що вони бажали б проявляти свою самостійність та взяти участь у дні самостійної дитини. Всім дітям педагог дарував бейджи «Я самостійна дитина».

Діти брали участь в ярмарку самостійних виробів, відвідувачами якої були батьки, педагоги, діти інших груп.

Малюки самостійно проводили ранкову гімнастику, яка завершувалася «Парадом казок». Малюки познайомили всіх з афішою вистави, яка відбудеться в День самостійної дитини. Малюки приготували атрибути і костюмчики до вистави. для демонстрації обрали казку «Червона Шапочка». Малюки

На завершальному рубежі експериментальної роботи схвальні підсумки енергійності дітей стали безперечними. Так, дошкільнята самостійно підходили до карти-схеми сюжетно-рольової гри «Театр» і коментували зображення, розбирали його один з одним, ставили на дану тему питання педагогу. Малюки із задоволенням готували виступ з віршами, танцями, загадками для ролі в гри-концерті. Самостійно організовували сюжетно-рольову гру в сюжетних центрах «костюмерна», «гримерна»: розподіляли ролі, вели між собою розмову відповідно до певними рольових образів, вірно користувалися ігровими інструментами та їх заміниками; трималися своєї черги. Практично всі діти показували прагнення брати участь в підготовці святкових днів, виступів, показували енергійність під час виконання рольових вчинків, підготовці концертної програми, трималися поставлених правил, змісту сюжету, показували напористість в досягненні результату гри.

Зміни відбулися і на особистісному рівні – малюки стали більше переконаними у власних діях, інтенсивними, показували самостійність в більшості актуальних ситуацій.

Нарешті, система ігрових планів, дозволила активізувати і адресувати в потрібному напрямку педагогічну допомогу дорослих. Ефективність застосування способу ігрових планів залежала від освоєння цього способу викладачами. Крім вихователів, нам вдалось зацікавити до участій батьків, які з відповідальністю поставилися до завдань й відкрили для себе щось цікаве та нове.

Отже, організація креативних ігор у вигляді створених ігрових планів, дозволила збільшити енергійність самих вихованців через оволодіння новими знаннями в ігровій діяльності, отримання суспільного заохочення і збільшення особистої зацікавленості в колективній діяльності. Організація предметно-розвиваючого ігрового середовища в групі, спрямованого на проведення гри по темі плану, сприяла появі самостійної гри дітей, дозволила розгорнути сюжет гри, підштовхувала дітей на прийняття самостійних висновків.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

На заключному етапі дослідження велось діагностичне обстеження значень вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності і відносний тест підсумків дослідно-експериментальної роботи.

З метою проведення неупередженого надійного аналізу підсумків, завершальний період досвіду включав нагляд за дітьми в ігровій діяльності на базі розробленої на констатувальному етапі програми дослідження ігрової діяльності дітей. Нагляд велось по конкретним раніше аспектам самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: енергійність під час виконання рольових дій; свобода у визначенні плану гри;

обов'язок за дотримання правил поведінки в грі; обізнаність про роль і зміст гри; операціональність у виконанні ігрових дій; напористість в досягненні результату гри.

Визначення значень вихованості самостійності старших дошкільників в ігровій діяльності велося крізь розрахунок середнього арифметичного, виявленого на базі 3-х етапів дослідження за будь-якою дитиною в процесі сюжетно-рольових ігор «Сім'я», «Магазин», «Лікарня».

Підсумки, отримані в ході досліджень на заключному етапі, аналізувалися і зіставлялися з даними констатуючого етапу експерименту. Динаміку підсумків обстеження значень вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності представлені в табл. 3.12 (експериментальна група) і 3.13 (контрольна група).

Таблиця 3.12

Порівняльна характеристика рівнів вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі у % (констатувальний та прикінцевий етапи)

Критеріи та показники	Рівень							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	Конст етап	Прик. етап	Конст етап	Прик. етап	Конст етап	Прик. етап	Конст Етап	Прик. Етап
Особистісний критерій								
Активність під час виконання рольових дій	20	30	13	32	40	28	27	20
Незалежність у визначенні задуму гри	13	30	13	20	40	23	34	17
Відповідальність за дотримання правил поведінки у грі	20	26	20	34	33	22	27	18
Діяльнісний критерій								
Обізнаність з ігровими ролями та змістом гри	13	26	20	34	40	25	27	15

Операціональність виконанні ігрових дій	13	22	21	28	33	44	33	4
Наполегливості у досягненні результату гри	7	22	20	22	46	42	27	14
Рівні вихованості самостійності								
Загальні Результати	13	24	20	30	40	38	27	8

Проаналізуємо кількісні підсумки досліджень з метою визначення динаміки значень вихованості самостійності дітей експериментальної групи в ігровій діяльності до і після проведення цілеспрямованої формувальної роботи. Як видно з таблиці, вищого рівня самобутності в ігровій діяльності досягло 24 % дітей (було 13 %); задовільного рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності досягло 30 % дітей (було 20 %); на помірному рівні залишилося 38% дітей (було 40%); на підготовчому рівні – 8 % дітей (було 27 %).

Звертаючись до кількісного аналізу результатів, отриманих під час досліджень з дітьми експериментальної групи можна зазначити, що робота формувального характеру сприяла збільшенню значення самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри.

Так, сталося значне скорочення числа дітей, які були визначені до низького рівня становлення самостійності в ігровій діяльності. Вони стали більш проявляти інтерес до ігор з однолітками, брати участь в них, хоч і не зріс їх ступінь енергійності при виборі і реалізації ігрової ролі. Недостатній прогрес значення самобутності пояснюється їх рідким відвідуванням дитячого садка через хворобу, всілякі домашні умови.

Дослідження проявів незалежності у дітей, які були визначені до середнього рівня, продемонструвало позитивну динаміку. Завершальний період дослідження виявив збільшення їх енергійності під час ігор з однолітками, виникнення незалежності у визначенні плану гри, напористості в його реалізації, чого не було знайдено на констатувальному етапі.

Зі збільшенням кількості дітей, які були визначені до достатнього рівня, впливало на розвиток самостійних креативних ігор вихованцями, що виділялися глибиною сюжету, наявними ігровими правилами, розгорнутими ігровими діями. У порівнянні з підсумками констатуючого етапу на заключному етапі ці малюки, не рахуючи особистої ініціативи в ігровій діяльності, були орієнтовані на активізацію однолітків з більш низьким рівнем для реалізації ігрового плану. Усвідомлювали потреба погоджувати з іншими членами особистий план, досягати спільного з ними результату.

Таким чином, отримані результати дозволили позначити позитивну динаміку рівнів вихованості самостійності дітей експериментальної групи в ігровій діяльності, власне що говорить про продуктивність запропонованої моделі виховання самостійності в ігровій діяльності на практиці дошкільного навчального закладу.

На базі узагальнення отриманих даних був зроблений висновок, власне що створена модель виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності вважається доцільною і актуальною в умовах роботи дошкільних навчальних закладів. Ефективність її використання знаходиться в залежності від забезпечення цих педагогічних умов: цілеспрямоване озброєння дітей знаннями предметного і суспільного середовища; педагогічна допомога проявів самостійності вихованців в ігровій діяльності; організація предметно розвиваючого ігрового середовища; занурення дітей в функціональну самотню ігрову діяльність.

Висновки до розділу 3

Метою контрольного етапу експерименту було визначення рівнів виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Рівні оцінювались відповідно до обраних критеріїв та показників. Особистий критерій визначався показниками: активність під час виконання рольових дій; незалежність у визначенні оформлення гри; відповідальність за дотримання правил поведінки в грі. Показниками критерію діяльності були: усвідомлення ігрових ролей та змісту гри; оперативність у виконанні ігрових дій; наполегливість у досягненні результату гри.

За змістом обраних критеріїв (діяльнісним та особистісним) та їх показників було охарактеризовано чотири рівні формування самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: високий, достатній, середній, низький.

Результати даного експерименту підтвердили, що низький рівень виховання самостійності дітей у грі обмежує їх здатність приймати власні рішення, реалізовувати власні бажання в грі, здатність взаємодіяти з партнером у грі та досягати результатів без сторонньої допомоги інших. Це переконало у необхідності цілеспрямованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з метою підвищення рівня їхньої самостійності в освіті.

Виділено умови залучення до освітньої діяльності, яка сприяє самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Системи знань дітей про дисципліни та соціальне середовище; забезпечення навчальної підтримки самостійної діяльності дітей в ігровій діяльності; організація розвитку ігрового середовища дисципліни, що дозволяють дітям зануритися в активну самостійну ігрову діяльність.

Ефективність запропонованої незалежної моделі освіти для ігрової діяльності підтверджується позитивними змінами в експериментальній групі: діти з високим ступенем самостійності в ігровій діяльності досягли 24 % (13 %); достатній ступінь самостійності в ігровій діяльності рівень – 30 % дітей

(13 %); 38% дітей залишаються на середньому рівні (34 %); низький рівень – 8 % дітей (40 %). У контрольній групі відбулися невеликі позитивні зміни: виявлено, що 14% дітей знаходяться на високому рівні (було 7 %), на достатньому рівні 16 % дітей (13 %); середній рівень 46 % дітей (27 %); 24 % дітей залишився низький рівень (53 %).

Тому можна відмітити, що отримані результати мають позитивну динаміку рівня самостійної освіти дітей експериментальної групи в ігровій діяльності, що свідчить про те, що запропонована модель незалежної освіти в ігровій діяльності є ефективною у практиці дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота допомогла вивчити самостійність виховання дітей дошкільного віку засобами гри. Отже, відповідно до стандартів та показників визначає умови навчання цього процесу та проводить експериментальний тест на ефективність його реалізації.

1. Дослідження розкрило поняття "самостійність дітей дошкільного віку",

яке виявилось як морально-вольова якість, що характеризується усвідомленим і відповідальним ставленням до діяльності, що проявляється у наполегливості та ініціативності у вирішенні нових завдань, а також критично, прагне вживати заходів без сторонньої допомоги, і звертається за допомогою до дорослих лише у разі необхідності. Структура самостійності дітей дошкільного віку включає такі складові: волю (проявляється у певній особистості дитини, здатність використовувати внутрішні сили для досягнення очікувань), поведінку (проявляється у застосуванні дитиною раніше набутих знань та навичок), Поведінка (проявляється у здатності дитини застосовувати раніше здобуті знання та навички у самостійній діяльності), мораль і цінність (проявляється у стосунках із собою, іншими та ситуацією), пізнання (проявляється у свідомості дитини, у пошуках нових знань, дослідження активність, ініціативність, критичність).

Підтверджено сутність та структуру поняття «самостійність дітей дошкільного віку у ігровій діяльності». Ми розуміємо незалежність старших дошкільників у ігровій діяльності, тобто розуміння ролі та змісту гри, незалежність у визначенні оформленні гри, відповідальне ставлення дітей до правил поведінки в грі та активну та вміла рольова гра та тривалі досягнення гри.

2. Нами було розглянуто особливості самостійного розвитку дітей старшого віку дошкільника, що дає можливість зазначити наступні висновки: самосвідомість має самопізнання та самооцінку; образ «Я» включає досить

складну систему атрибутів (зовнішню, особистісну та статеву, що відображає їх тимчасову динаміку); різновид «особистісної свідомості», її виконання – це усвідомлення власних умінь і якостей, своєчасне самовираження, виявлення власного досвіду; самоствалення дитини відзначається стійким і позитивним чином, що компенсує травматичний характер усвідомлення дітьми своїх недоліків; розвиток самовідносин – це розвиток уміння узгоджувати протиріччя між «Я» реальністю та ідеалами «Я».

В рамках дослідження для дітей відбирається метод ігрового проекту, який створює умови для активізації самостійної діяльності дітей, виховує мотивацію самостійної діяльності та її практичну спрямованість; дозволяє розвивати навчальні процеси відповідно до побажань дітей та пропозиції, тим самим допомагаючи їм брати на себе відповідальність за власні рішення та цілеспрямовано досягати цілей; виховувати самостійність дітей за допомогою ігрової діяльності.

3. Проаналізувавши критерії та показники самостійності у дітей старшого дошкільного віку, що дозволило визначити критерії (особистісні, мотиваційний та діяльнісний) та показники, що характеризують рівень самостійного розвитку дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Визначення індивідуальних показників самостійності в ігровій діяльності: діяльність під час виконання рольових дій, визначення самостійності дизайну гри та відповідальність за дотримання правил ігрової поведінки. Показниками незалежних стандартів діяльності є: розуміння героїв гри та її змісту, ефективність виконання ігрових дій та стійкість результатів гри.

Відповідно до встановлених стандартів та показників виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності поділяється на чотири рівні: високий, адекватний, середній та низький.

Ефективність роботи, спрямованої на виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності, залежить від реалізації умов навчання: наявності системи знань дітей про предмет та соціальне середовище;

забезпечення навчання самостійного виступу дітей засобами гри; організація розвитку дисципліни ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

4. Отже, можна зробити висновок, що педагогічними умовами виховання самостійного виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі виконання трудових завдань є заохоченням з боку дорослих, які ускладнюють зміст завдань, є індивідуалізованими методами для дітей у процесі роботи. Самостійна освіта приділяє особливу увагу визнанню дитячої праці дорослими. Для дітей дошкільного віку дуже важливо розуміти, що має доросла, досвідчена, авторитетна людина про її успіхи у виконанні завдань, її досягнення, їх важливість і про кого вона думає. Необхідно постійно розпізнавати поведінку дитини в успішному виконанні завдання, формувати бажання виконувати завдання самостійно.

5. Розробити систему роботи з виховання самостійності у дітей старшого

дошкільного віку засобами гри та перевірити її ефективність Під час дослідження було розроблено та перевірено систему роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами гри, що включає чотири етапи: введення інформації, тренування-гри, самостійна діяльність, оцінювання-рефлексія.

Розроблена модель підвищила інтерес дітей до ігрової діяльності та підвищила їх незалежність у ігровому процесі: діти навчилися самостійно визначати дизайн гри, розподіляти ролі та висловлювати цілі у реалізації; самостійно виконувати рольові дії; визначати Відповідати за правила поведінки в грі та нести відповідальність за їх дотримання; наполегливо досягати запланованих результатів гри; планувати подальші дії гри та розширювати зміст сюжету. Висловлювати бажання брати участь у одноліткових іграх та самостійно встановлювати партнерські стосунки в ігровому контексті, вміти критично оцінювати власну поведінку в грі та інших учасників гри, повністю сприймати та висловлювати взаємну оцінку.

Вихователі можуть бути зацікавлені у вихованні самостійності дітей у ігровій діяльності, підвищенні рівня їх обізнаності щодо методів виховання цієї якості та важливості впливу освіти дорослих на неї.

Результати дослідження показують, що впровадження запропонованої ігрової незалежної моделі освіти є ефективним. В результаті, кількість дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі, які досягли високого рівня, зростає на 14 %; достатній рівень 14%; кількість дітей на середньому рівні зменшилася на 4 %; і на низькому рівні 32 %.

Дослідження не охоплює всіх аспектів навчання питань самостійності старших дошкільнят у ігровій діяльності. Перспективу подальших досліджень, тобто формування самостійності, ми бачимо як характеристику особистісних якостей в іншій діяльності дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыева Е. П., М. В. Савченко К проблеме изучения уровней самостоятельности у детей старшего дошкольного возраста в игровой деятельности. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XXVIII Международной научно-практической конференции. Новосибирск. Издательство НГТУ, 2012. С. 258-265.
2. Артемова Л. П. Ознайомлення старших дошкільників із працею та професіями дорослих. Рання профорієнтація дошкільників. Дошкільний навчальний заклад. 2009. № 5 (29). С. 24-28.
3. Беляева О. Виховання дисциплінованості у дітей. Психолог. 2011. № 40 (472). С. 27-29.
4. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
5. А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Базовий компонент дошкільної освіти. Науковий керівник. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
6. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т М., Т. 4 : Детская психология. 1984. 432 с.
7. Власова З. И. Индивидуальные варианты развития самостоятельности у детей дошкольного возраста. Психолог в детском саду. 2015. № 4. С. 25-35.
8. Гавриш Н. Інтегровані заняття у дитячому садку К. Редакції газет

з дошкільної та початкової освіти, 2013. 128 с.

9. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» К., 2018. 21 с.

10. Гуськова Т. В. Что такое самостоятельный ребенок? Дошкольное воспитание. 1988. № 11. С. 60-64.

11. Григоренко Г. І. Іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку. Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2018-2019 в навчальному році : методичні рекомендації. Частина III. Запоріжжя. Акцент Інвест-трейд, 2018. С. 126-135.

12. Долинна О. Співвідношення організованої і самостійної діяльності у дитячому бутті. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 480 с.

13. Долинна О. Співвідношення організованої і самостійної діяльності у дитячому бутті. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку : форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів [авт.-упоряд. : О. П. Долинна, А. П. Бурова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 480 с.

14. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь М. И. Еникеев. М.: Проспект, 2010. 560 с.

15. Закон України «Про освіту». – М: ТЦ Сфера, 2006. 46 с.

16. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : В 2-х т. Т. 1. Психическое развитие ребенка. М.: Педагогика, 1986. 320 с.

17. Карасьова К. В. Самодіяльні ігри дитини. К.: Шк. світ, 2018. 128 с.

18. Крутій К. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. Дошкільна освіта. 2008. № 2 (20). С. 9-20.

19. Кононко О. Духовність, душевність, моральність. Дошкільне

виховання. – 2004. – №4. – С. 4-5.

20. Корнєєва О. Л. Організація методичної роботи з вихователями дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Оксана Леонідівна Корнєєва. – Одеса, 2012. – 307 с.

21. Леонтєв А. Н. Психологические основы развития ребенка и обучения М. Смысл, 2009. 423 с.

22. Лопухіна Т. В. Технології навчання, виховання та розвитку дітей.

Навчально-методичний посібник. Донецьк «Каштан», 2010. 146 с.

23. Лопатіна О. О. 50 уроків про чесноти для занять з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Х.: Вид. група «Основа», 2018. с. 238.

24. Михайленко Н. Я. Как играть с ребенком. Изд. 2-е, дораб. М.: Академический Проект, 2011. 160 с.

25. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у ХХІ ст.): Затв. Указом Президента України 17 квітня 2002 р. № 347 Освіта. 2002. № 26. С. 2-

26. Науково-практичний журнал «Наука і освіта» Режим доступу: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua>

27. Новий стандарт дошкільної освіти. Режим доступу: <https://nus.org.ua/questions/novyj-standart-doshkilnoyi-osvity-vidpovidi-na-golovni-zapytannya/>

28. Піддубна Н. Г. Алгоритм математичної обробки результатів психолого-педагогічного дослідження/ Вид. 2, Слов'янськ : СДПУ, 2005. 72 с.

29. Потапова Л. В. Гра як засіб виховання особистості, історичний Екскурс. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді :зб. наук. праць. К. : Пед. думка, 2015. С. 49-54.

30. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 104 с.

31. Саяпіна С. А. Розвиток теорії гри в дошкільній педагогіці. Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. – 2011. № 4. С. 370-373.

32. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности (к философским основам современной педагогики): Научный архив [электронный ресурс] Режим доступа : www.voppsy.ru/issues/1986/864/864101.htm

33. Савченко М. Вивчення стану виховання самостійності в сучасній практиці дошкільного навчального закладу. Гуманітарний вісник ДВНЗ«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Зб. наук. праць Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 26. С. 273-278.

34. Савченко М. В. Програма підготовки педагогів та батьків до виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. Випуск 1.37. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. С. 365-369.

35. Савчук О. Формування навичок самостійності в музично-творчій діяльності дошкільнят Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2009_2/Savchuk

36. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний К.: Видавничий Дім «Слово», 2018. 320 с.

37. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі апікації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Олена Миколаївна Удіна. К., 2008. 21 с.

38. Урунтаева Г. А. Практикум по дошкольной психологии: пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. Заведений 2-е изд., стереотип. М.: Издательский центр «Академия», 2010. 304 с.

39. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. М., 1953. Т. I. 638 с.

40. Фребель Ф. Воспитание человека. История дошкольной зарубежной педагогики. Хрестоматия Сост. М.: Просвещение, 1974. С. 204-207.

ДОДАТКИ

Додаток А

Завдання «Обери собі бейдж».

Мета: визначити рівень вияву активності дітей у реалізації ролі, спрямованості на активізацію партнерів у сюжетно-рольовій грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм кошик із бейджами, на яких зображено ролі відповідно до теми гри.

Пропозиція: «Кожен може обрати собі бейдж, який схоче, але тоді у грі він має виконувати роль, позначену на цьому бейджі». Діти мають розподілити ролі на основі обраних бейджів. Після цього дошкільники можуть розпочати гру.

Експериментатор слідкує за самостійним розподілом дітьми ролей за допомогою бейджів, висловленнями дітей щодо вибору ролі собі, пропозиціями обрати роль іншим. У процесі гри фіксується бажання кожної дитини діяти відповідно до обраної ролі: діє за вимогою інших, активно діє сама, активізує інших учасників гри, спрямовує рольові стосунки партнерів по грі.

Завдання «Давай пограємо».

Мета: визначити рівень вияву дитиною незалежності під час визначення задуму сюжетно-рольової гри, орієнтацію та узгодження власного задуму з партнерами у грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання пропонується під час розподілу дітьми ролей на основі бейджів за сюжетно-рольовими іграми.

Експериментатор звертається до учасників гри із запитанням: «Як будете грати?». Аналізуються пропозиції дітей щодо задуму гри, орієнтація на

бажання партнерів, прийняття задуму інших, висловлення власних пропозицій.

Далі кожному з учасників гри пропонуються такі запитання: «Що ти будеш робити? Що тобі для цього потрібно?». Аналізується орієнтація дитини на прийнятий партнерами задум, доповнення його власними пропозиціями, орієнтація на власну, незалежну лінію поведінки у грі.

У процесі гри експериментатор слідкує за діями дітей: узгоджує власний задум з іншими; продовжує діяти згідно з власним задумом; змінює власний задум, орієнтуючись на інших; орієнтується на задуми інших, діє за їх прикладом.

Завдання «Правила поведінки у грі».

Мета: виявити рівень розуміння дитиною відповідальності за дотримання правил поведінки у грі, їх прийняття та дотримання у процесі гри.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу дітьми ролей відповідно до бейджів, визначення задуму гри. Експериментатор звертається до дітей: «У кожного з вас є бейдж, але є правила, за якими він може бути у вас. Порушуючи ці правила, ви позбавляєтеся бейджа й виходите із гри. Це три правила: 1) не перебивати один одного під час гри; 2) не сваритися; 3) не відбирати атрибути та іграшки в тих, із ким граєте».

У процесі гри експериментатор фіксує дотримання кожною дитиною встановлених правил поведінки, порушення правил і реакцію інших учасників гри на цей факт; аналізує висловлення дітей щодо прийняття правил та дотримання їх іншими, пропозиції ввести додаткові правила поведінки.

Завдання «Нові іграшки».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини з ігровими ролями та змістом гри, вміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: нові ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм один з нових наборів з атрибутами відповідно до теми гри. Поруч з ігровим місцем розкладаються бейджі для гри, але користуватися ними діти можуть за бажанням. Експериментатор не висловлює пропозицій щодо їх використання.

Експериментатор аналізує процес розподілу дітьми ролей, використання з цією метою бейджів з їх зображенням, визначення ролі новим атрибутом. Кожній дитині пропонуються уточнювальні запитання: «Ким ти будеш у грі? А що ти маєш робити?».

Фіксується входження дітьми в роль, наявність рольового мовлення, ігрових та позаігрових стосунків у процесі розгортання сюжету гри.

Завдання «Навчи Пізнайко грати».

Мета: визначити рівень вияву операціональності дитини у виконанні ігрових дій, їх відповідності ролі.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них; іграшка Пізнайко.

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу дітьми ролей, визначення сюжету гри. Експериментатор звертається до дітей, тримаючи ляльку Пізнайко, зі словами: «Діти, до нас завітав Пізнайко. Він побачив, як ви граєте. Йому стало дуже цікаво, як грати в цю гру. Навчіть його». Він пропонує ляльку всім дітям по черзі і просить показати, що буде робити учасник гри відповідно до своєї ролі. Наприклад: «Ти обрав роль покупця, як зазначено на бейджі. А що ти маєш робити? Покажи».

Аналізується послідовність ігрових дій, їх різноманітність, підпорядкування змісту гри, узгодження з партнерами по грі.

Завдання «Продовж гру».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини про роль та зміст гри, уміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор у процесі гри співвідносить отримані на її початку відповіді дітей про те, як вони будуть грати, з ігровими діями дітей. Фіксується спрямованість дитини на задуманий результат, залежність результату від партнерів по грі, узгодження з ними власних прагнень у грі.

Наприкінці гри експериментатор ставить кожній дитині запитання:

«Сподобалась гра? Чи будете завтра знову у неї грати? Що будете робити?».

Фіксується вміння дитини планувати майбутній результат гри, пропозиції щодо розширення сюжету, введення нових ігрових ліній.

Карта вивчення предметно-розвивального ігрового середовища дошкільного навчального закладу

Елементи предметно-ігрового середовища	Групові кімнати дошкільних навчальних закладів					
Відповідність іграшок та атрибутів до ігор віку дітей						
Наявність ігрового обладнання, спортивного інвентарю						
Наявність ігрових куточків з атрибутами на різну тематику						
Куточки творчої діяльності з приладдям та матеріалами для ліплення, малювання, аплікації, конструювання, дизайну						
Наявність атрибутів для рухливих Ігор						
Наявність атрибутів для творчих ігор (театралізованих, режисерських, сюжетно-рольових)						

Додаток В

Програма для педагогів «Виховуємо самостійну дитину у грі»

Мета:

- викликати інтерес у педагогів та батьків до проблеми розвитку самостійності як особистісної якості;
- підвищити обізнаність педагогів та батьків про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства;
- ознайомити вихователів із методом ігрових проєктів та алгоритмом їх розробки;
- створити мобільне предметно-розвивальне середовище для виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Очікувані результати:

- поширення використання в педагогічному процесі ігрових форм навчання та виховання;
- використання педагогами технології ігрового проєктування з метою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності;
- установлення партнерських взаємин між педагогами та батьками щодо стратегії виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку;
- активна участь батьків у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу.

Основні принципи:

- активності та свідомості, що полягає в засвоєнні та поглибленні знань педагогів та батьків щодо особливостей становлення самостійності як особистісної якості дошкільника, в опануванні методу ігрового проєктування з метою виховання означеної якості в грі;
- відкритості та довіри, що розкривається через доступність інформації для батьків щодо особливостей організації виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі;
- співпраці, спрямований на організацію спільної діяльності дошкільного навчального закладу з батьками в питаннях виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку.

Основні завдання:

- підвищення рівня поінформованості педагогів та батьків щодо сучасних технологій виховання й розвитку дітей дошкільного віку;
- зацікавлення батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності через залучення їх до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі;
- забезпечення педагогів та батьків індивідуальною педагогічною допомогою з питань організації процесу виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

Удосконалення фахової майстерності педагогів

Мета: ознайомлення педагогів із можливостями використання методу ігрових проєктів, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в ігровій діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи	Зміст роботи
Лекції <i>Мета:</i>	<p>Поглибити знання педагогів щодо змісту та особливостей становлення самостійності на етапі дошкільного дитинства.</p> <p><i>Тематика:</i> «Самостійність як базова якість дитини дошкільного віку», «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».</p>

Семінар-практикум	<p><i>тема:</i> Виховання самостійності в ігровій діяльності.</p> <p><i>Мета:</i> ознайомити з методом ігрового проекту, послідовністю організації та впровадження у виховний процес дошкільного навчального закладу ігрових проектів.</p> <p><i>Матеріали:</i> приклади конспектів ігрових проектів, схематичний план розробки ігрового проекту.</p> <p><i>Хід семінару:</i></p> <p><i>Нормативно-методичний блок.</i> Ознайомлення з методом ігрових проектів, його змістом, задачами, значенням використання в роботі з дошкільниками. Визначення шляхів розробки і втілення ігрового проекту в умовах дошкільного навчального закладу. Перегляд вихователями конспектів-прикладів ігрових проектів. Обмін думками.</p> <p><i>Пізнавальний блок.</i> Обговорення можливостей застосування методу проектів із метою виховання самостійності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Орієнтовні питання: «Педагогічне керівництво: як виникає несамостійність?», «Гра як метод виховання самостійності в дітей дошкільного віку», «Метод ігрових проектів у процесі виховання самостійності дошкільників».</p> <p><i>Практичний блок.</i> 1. Вправа «Фонтан ідей».</p> <p><i>Мета:</i> активізувати вміння педагогів генерувати ідеї, визначати шляхи їх розв'язання.</p> <p><i>Хід:</i> кожний вихователь отримує окремий аркуш паперу, протягом 3 хв. він має записати на ньому ідею для розробки ігрового проекту в умовах дошкільного</p>
-------------------	---

	навчального закладу.
--	----------------------

Продовження таблиці

	<p>По закінченню часу педагоги по колу обмінюються аркушами, наступний, хто отримав аркуш від сусіда, намагається розширити запропоновану ідею – дописати шляхи її втілення. Через 2 хвилини відбувається новий обмін аркушами. Обмін триває до тих пір, поки «ідея» не повернеться до автора. Наприкінці вправи визначається ідея, утілити яку буде найважче (найлегше).</p> <p>2. Відкритий перегляд досвіду використання методу ігрових проектів в умовах дошкільного навчального закладу. Обмін думками.</p> <p><i>Підсумковий блок.</i></p> <p>Вправа «Творчий лист».</p> <p>Завдання: розробити ігрові завдання, які допоможуть дітям старшого дошкільного віку виявляти самостійність у грі; результати оформити у вигляді стіннівки.</p>
Групова консультація	<p><i>Мета:</i> озброїти вихователів психолого- педагогічними знаннями та вміннями щодо виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності.</p>
Самостійна робота педагогів	<p><i>Тема:</i> Підсумкова тека.</p> <p><i>Завдання:</i> скласти добірку матеріалів з проблеми виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.</p> <p><i>Пропоновані матеріали:</i> інформаційні матеріали семінару, електронний посібник з ігрової діяльності, приклади розробок ігрових проектів із дітьми старшого дошкільного віку, комплекс матеріалів із діагностики самостійності дитини в ігровій діяльності, комплекси</p>

	вправ на розвиток емоційної сфери, розвиток уміння передавати особливості ролі через міміку, жести, результати діагностики з відповідними рекомендаціями, власні розробки проектів.
--	---

Практичні матеріали:

Орієнтовна план-схема ігрового проекту

1. Мета.
2. Завдання проекту.
3. Ресурси проекту (джерела отримання інформації з теми проекту).
4. Форми та методи.
5. Передбачені результати (очікуваний результат, який отримає педагог у разі застосування цього проекту).
6. Правила гри (яких правил поведінки мають дотримуватись вихователь та діти під час гри).
7. Підготовка до гри (які матеріали, атрибути, іграшки необхідно підготувати заздалегідь).
8. Карта системних логічних дій ігрового проекту.
9. Приклади рольових портретів ігрового проекту (визначення зовнішніх ознак, дій, атрибутів, мовленнєвих штампів, притаманних персонажам).
10. Карта розвитку сюжетних ліній.

Практичні матеріали

Щоденник ігрового проекту

Дата	Спостереження
	1. Чи виявляє бажання самостійно організувати гру, активно діяти в ній, брати на себе певну роль?
	2. Чи виявляє самостійність у виборі теми гри (орієнтується на задум інших, чи висуває власні ідеї)?
	3. Чи дотримується у грі встановлених правил поведінки, як ставиться до їх дотримання іншими учасниками гри, чи пропонує введення нових правил?
	4. Наскільки обізнана щодо теми гри та змісту ролей у ній?
	5. Наскільки вміло діє в обраній ролі (передає зовнішні ознаки, самостійно реалізовує рольові дії, мовленнєві штампи персонажу)?
	6. Як виявляє наполегливість у досягненні результату гри (доводить до кінця, чи кидає гру, відволікаючись на щось інше)?

Додаток Г

Приклади ігрових проектів

Тема: Супермаркет «Ласунка»

Мета: викликати в дітей інтерес до гри «Супермаркет», бажання брати в ній активну участь; виховувати самостійність у розширенні змісту гри та його реалізації, розігруванні ролей, застосуванні на практиці отриманих знань за темою гри.

Завдання:

- озброїти дітей знаннями в економічному та соціально-побутовому аспектах;
- ознайомити з професіями людей, що працюють у супермаркеті, їх професійними обов'язками, зовнішніми ознаками (уніформа, необхідні атрибути), вимогами до них;
- спрямувати дітей на встановлення партнерської взаємодії з іншими учасниками гри;
- створити необхідні умови для реалізації запланованої гри;
- активізувати батьків до участі в ігровому проекті через зацікавлення їх виховним значенням ігрової діяльності для дітей дошкільного віку.

Прогнозовані результати: проект дозволить розвивати в дітей необхідні навички виконання ігрових дій, опанування різних ролей у торговельному середовищі, розвитку ігрового сюжету; виховувати самостійність в іграх, присвячених темі проекту, уміння використовувати отримані навички в повсякденному житті.

Правила гри:

1. Не сваритися з іншими учасниками гри, намагатись розв'язувати конфліктні ситуації, що виникають.
2. Дбайливо ставитись до ігрових атрибутів.
3. Виконувати роль у відповідності з професійними обов'язками.

Необхідні матеріали, атрибути, макети: шафи з полицями для товарів, предмети-замінники та муляжі різних товарів (продуктів харчування, косметики, побутової хімії, товарів для дому тощо); макет касового апарату; паперові гроші;

кошики для покупок; талони на знижку; тека з накладними на товари; бейджі для учасників; елементи костюмів (краватка для адміністратора, кепка для супервайзера, футболки з назвою супермаркету для мерчендайзера, консультантів, касирів, пов'язка на руку з позначкою служби безпеки для охоронця, халат для прибиральниці).

Модель реалізації проєкту

<i>№ з/п</i>	<i>Етапи реалізації проєкту</i>	<i>Форми та методи роботи</i>	<i>Зміст</i>
I	Інформаційно-ознайомлювальний	1. Вступна бесіда за темою гри.	Ігровий момент «Мікрофон»
		2. Екскурсії.	Відвідування супермаркетів «Едем», «Дитячий світ», крамниць «Сонячний», «Казка». Спостереження за людьми, що працюють у сфері торгівлі (мовленнєві штампи, міміка, жести, зовнішній вигляд).
		3. Читання художніх творів за темою.	О. Меншикова «Чарівний аукціон», Е. Успенський «Бізнес крокодила Гени».
		4. Ознайомлення з рекламною продукцією.	Розглядання ілюстрацій, буклетів, каталогів різних супермаркетів і крамниць; пакунків, пакетів із номерами телефонів, логотипами, фірмовими знаками.

		5. Тематичні бесіди.	Тематика: «Похід до супермаркету», «Рекламуємо наш магазин», «Купуємо правильно», «Розраховуємося на касі», «Допомагаємо клієнту зробити покупки».
		6. Бесіди з фахівцями.	Запрошення до участі батьків, які працюють у сфері торгівлі.
		7. Розв'язання проблемних ситуацій.	Тематика: «Захворів касир», «Покупець загубив гаманець у супермаркеті», «Постачальник привіз зіпсований товар»
		8. Індивідуальний пошуковий проект.	Діти разом із батьками створюють власну рекламу будь-якої продукції.
		9. Підготовка атрибутів.	Залучення батьків до підбору атрибутів та створення макетів. Виготовлення нескладних атрибутів до гри разом із дітьми (вправа «Ігрова майстерня», «Виставка реклами»).

Продовження

II	Тренувально-ігровий	1. Розробка системної карти логічних дій.	Визначення разом із дітьми сюжетних ліній до гри «Супермаркет».
		2. Розробка карти рольових портретів.	Визначення разом із дітьми професій у сфері торгівельного бізнесу, вимог до неї, атрибутів, які використовують працівники.
		3. Рольові тренування.	Вправи «Увійди в роль», «Такі різні покупці», «Обирай для себе роль», «Відділ кадрів», «Розучування мовних штампів».
		4. Змагання. Конкурс	«Кращий дизайнерський проект оформлення супермаркету».
		5. Організація гри.	Відбувається під керівництвом вихователя, спрямована на підтримку та заохочення до самостійних ігрових дій дітей.
III	Самостійно-діяльнісний	1. Рольові тренування.	Вправа «Ситуації в супермаркеті» (розігрування окремих сюжетів, промовляння діалогів за темою).
		2. Заохочення до гри.	Ігрова ситуація «Нагородження кращого працівника супермаркету», «Нагородження самого ввічливого покупця».
		3. Самостійна гра.	Організація гри дітьми.
IV	Оцінно-	1. Доповнення карти логічних дій.	Визначення разом з дітьми нових сюжетних ліній для продовження гри.

	2. Вправління в навичках самостійної роботи з картою логічних дій.	Складання «Альбому нашої гри», «Каталогу продукції та послуг супермаркету».
	3. Виготовлення нових атрибутів.	-
	4. Бесіда-спогад.	«Як миграли в супермаркет» (обговорення результатів гри).
	5. Презентація самостійних ігрових навичок дітей.	Свято «День самостійної дитини».

Системна карта логічних дій ігрового проекту

<i>Сюжетна лінія</i>	<i>Мовленнєві штампи</i>
<i>Купівля товару клієнтами</i>	<p><i>1. Взаємодія «продавець-консультант – покупець»:</i></p> <p>Продавець: Добрий день! Вітаємо Вас! Ми раді, що Ви до нас завітали. Що ви бажаєте придбати? Чим я можу бути Вам корисний? Щоб Ви хотіли подивитися? Зверніть увагу на цей товар. Учора нам завезли смачні ..., нові ..., модні ... Можу вам запропонувати ...</p> <p>Покупець: Я хотів би придбати ..., але не знаю який. Допоможіть мені, будь ласка. Мені потрібно вибрати подарунок для ..., але я вагаюся. Прошу Вашої допомоги. У Вас великий вибір товарів. Мені потрібні недорогі ...</p> <p>Дякую за допомогу! Дякую, Ви мені допомогли!</p>

	<p><i>2. Взаємодія «касир – покупець»:</i></p> <p>Касир: Наступний, будь ласка! Розрахуйтеся! З вас ... гривень. Ваш товар коштує ... гривень. Дякуємо за покупки! Приходьте до нас ще! Ми раді Вас бачити в нашому супермаркеті!</p> <p>Покупець: Зараз моя черга. Скільки все коштує? Розрахуйтеся зі мною, будь ласка. У мене є талон на знижку. Дякую!</p>
<p><i>Закупка товару для супермаркету</i></p>	<p><i>1. Взаємодія «супервайзер - адміністратор»:</i></p> <p>Супервайзер: Який товар Ви бажаєте замовити? Скільки (пачок, кілограмів) цього товару необхідно замовити? Я привіз товар, який Ви замовляли. Розпишіться, будь ласка, про отримання! Розрахуйтеся, будь ласка!</p> <p>Адміністратор: Яку кількість товару Ви привезли? Надайте сертифікат якості товару.</p> <p><i>2. Взаємодія «адміністратор – мерчендайзер»:</i></p> <p>Адміністратор: Які товари потребують акційного продажу? Чи достатній асортимент молочної (м'ясної, хлібно-булочної) продукції? Яких товарів не вистачає сьогодні в залі? Перевірте, будь ласка, наявність ярликів і штрих-кодів на товарах. Які товари користуються попитом?</p>
<p><i>Охорона супермаркету</i></p>	<p><i>Взаємодія «охоронець – покупець»:</i></p> <p>Охоронець: Проходьте, будь ласка! Зачекайте хвилинку, будь ласка. Ви порушили правила поведінки! Я попрошу Вас вийти з супермаркету! Вийдіть, будь ласка! Увага! Небезпека!</p>

<p><i>Підготовкатор гівельногозалуд ороботи</i></p>	<p><i>Взаємодія «адміністратор – прибиральниця»: Адміністратор: Скоро перерва, приготуйтеся, будь ласка, до волого прибирання залу. Зараз буде перерва, витрі- ть пил із вітрин і полицок. Підметіть, будь ласка, підлогу в торгівельному залі. Прибиральниця: Добре! Буде порядок! Звичайно, усе буде зроблено. Мені необхідно поповнити запаси засоби вдлямиття вітрин.</i></p>
---	---

Карта ролівих портретів

Зовнішні ознаки	Атрибути та предмети-замінники	Рольові дії
Роль: адміністратор торгівельного залу		
Краватка	Калькулятор	Слідкує за виконанням обов'язків працівників супермаркету. Готує й передає заказні товари. Слідкує за дотриманням правил культури обслуговування покупців персоналом.
Роль: супервайзер		
Кепка	Тека з документами, накладними	Виконує заявкі на замовлення товару супермаркетом. Організовує роботу з доставкою товару до супермаркету. Чесно оформляє документи, накладні.
Роль: мерчендайзер		

Футболка зназвою супер маркету	Предмети- замінники товарів	Слідкує за наявністю товару в то- рговельних залах, його різноманіттям. Повідомляє про необхідність закупів ліпшого товару. Старанно розташовує товар.
--------------------------------------	--------------------------------	---

Роль: продавець-консультант		
Футболка зназвою супер маркету, бейдж зім'ям		Щиро вітає відвідувачів. Про- понує товар. Розповідає про товар, який цікавий покупцю. Досконало знає властивості, якість, ціну, вагу товару. Допомагає покупцю вибрати товар
Роль: рекламний агент		
Краватка-метелик	Набір для малювання	Пропонує варіанти створен- ня реклами для товарів супермаркету (лис- тівки, пакунки, вивіски).
Роль: прибиральниця		
Халат	Віник, совок, ганчірка	Старанно прибирає магазин (замітає та мие підлогу, протирає вітринні полиці). Ретельно слідкує за порядком.
Роль: касир		
Бейдж зім'ям	Касовий апарат, гроші	Чесно здійснює розрахунки. Чемно поводиться з покупцями.
Роль: охоронець		
Пов'язка на руку з позначкою служби безпеки	Рація	Слідкує за порядком. Слідкує за безпекою працівників і відвідувачів. Сміливо карає порушників. Володіє прийомом самооборони.
Роль: покупець		
	Кошик для товарів, гроші, талони на знижку	Робить свій вибір. Чемно спілку- ється. Ввічливо розраховується.